

FORORD

Dette heftet med lokalhistorie i Frogn er skrevet av Greta Christiansen og er beregnet til bruk i grunnskolen i vår kommune.

Som en vil se, starter heftet med kapitel 2 og avslutter med kapitel 13. Dette er bare et foreløpig arbeid. Det vil senere bli utgitt i sin endelige form, da med kapitel 1 skrevet av en geolog. Dessuten vil det også bli innarbeidet skisser og tegninger i stoffet. På det nåværende tidspunkt er det noe uklart hvor mange kapitler hele verket blir på, men det er mulig at vi ender opp med 18-20 kapitler.

Vi håper at arbeidet av Fru Christiansen skal være med på å gi lærerene og elevene et bedre innblikk i vår egen lokalhistorie og at kunnskapen som her kommer til uttrykk kan komme til praktisk nytte.

Rolf Olsrud

KAPITTEL 2

ELDRE STEINALDER, NØSTVET-TIDEN, 5000-3000 F. KR.

De første menneskene som kom til Frogn, kom fra sjøen. De padler inn mellom øyene, Frogn-øya, Nesodd-øya og mange småøyer. Alt som i dag ligger lavere enn 50-60 m. over havet, var da oversvømt av havvann. Strandlinjen lå 50-60 m. høyere enn i dag.

Vi har funnet spor etter folk etter siste istid både i nord og syd og midt i Frogn. Vi har funnet noen av redskapene deres, særlig økser av stein, både ved Solberg og ved Glenne, på Froen, Tverrkjegla og ved nordre Digerud. Vi vet ikke om de er de første beboere i Frogn etter istiden. Men de er de første det er funnet spor etter.

Ved Høgnipen i Østfold er det funnet spor etter en boplass fra ca. 8000 år f. Kr. , altså ca. 4000 år eldre enn funnene i Frogn.

Hvor kom disse menneskene fra? Vi tror at de kom fra det som i dag er Syd-Sverige, men den gang fastland sammen med Danmark, eller fra det fastlandet som i dag er en del av Nordsjøen sydvest for Danmark.

Egentlig vet vi heller ikke sikkert hva slags farkoster de kom med, for ingen av dem er bevart. Vi går ut i fra at det har vært skinnbåter, kanoer av uthulte trestammer eller flåter av sammenbundne trestammer. De tok nok ikke reisen fra syd i et strekk. Det kan ha gått tusener av år fra de brøt opp og dro nordover, før de kom til Frogn og Ås.

Det er i Ås at den første boplassen til dette kystjeger- folket er funnet. Den ligger ved Sjøskogen på en gård som heter Nøstvet, like ved Pollevannet. Alt som særpreger dette folket, kalles Nøstvetkulturen, enten vi finner spor etter dem i vest eller øst for Oslofjorden, eller på Vestlandet, som på Hesperiholmen ved Bømlo.

De levde i flokker på fra ca. 25 til 100 mennesker. De trengte et stort område å leve av, for de brukte det viltet og de havdyrene (både sel og fisk) de fanget, til mat, redskaper, klær og hus. Området de måtte ha for å livberge seg, var kanskje 25 km², kanskje 100 km² pr. person. Det kom an på hvor meget det var å jakte på der. Og det var igjen avhengig av vegetasjonen, og av hvor kaldt eller varmt det var gjennom hele året.

Vi vet hva slags planter og trær det vokste her i Frogn på denne tiden. Blomsterstøvet eller pollenet er blitt bevart i myrene. Hver plante har sitt spesielle pollen, så på grunn av pollenet kan botanikerne finne ut hvilke planter som vokste for flere tusen år siden da pollenet blåste ned i myrene. Når de har funnet ut det, kan de fortelle hva slags klima det var. For hver enkelt plante har egne krav til fuktighet. De har også en øvre og nedre grense for hva de tåler av kulde, både sommer og vinter. på denne måten vet vi nokså nøyaktig hvordan planteveksten var i Nøstvettiden, og hvordan klimaet var da.

Klimaperioden kalles atlantisk tid, dvs. klimaet var fuktig og varmt (som ved Syd-Englands Atlanterhavskyst i dag). Årets varmeste måned hadde en

gjennomsnittstemperatur som var 2 grader høyere enn i dag. Ellers ville ikke mistelteinen og bergflette (vill eføy) kunne ha vokst her, ja, helt opp til Mjøstraktene.

Klær og hus etter Nøstvetjegerne er heller ikke funnet. Vi vet at de har vært av skinn, for det fikk de på kjøpet når de drepte et dyr, f.eks. hjort eller bjørn for matens skyld. Eller kanskje fikk tak i en rev eller ulv for å pynte seg litt med skinnen av dem. Vi vet dette også fordi det er funnet mange småredskaper av flint som er brukt til å skrape og gjøre i stand skinn med. Men fiskekroker og spydspisser er ikke funnet.

Altså er det bare det som er av stein, som er igjen etter Nøstvetjegerne. Øksene deres er av stein som er tatt av fjellet i Frogn. En annen steinart som ble meget brukt på Vestlandet, var grønnstein fra Hesperiholmen ved Bømlo. Flint fantes bare i Danmark. Men noe flint var å finne i strandkanten. Den var drevet i land fra syd.

Hvorfor finner vi ikke fiskekroker og pilespisser av bein, eller rester av skinnteltene og rygg- og lendeskinne deres? Alt dette er organisk materiale, og det er råtnet bort i tidens løp. Nøstvetjegerne bodde dessuten på åpne boplasser hvor været fikk godt tak, ubeskyttet som de var når skinnteltene var borte. Dessuten er det gått mellom 7000 og 5000 år siden de levde sine liv her i solvarme hellinger.

Hvorfor dro de ikke inn i landet? Kan hende de fulgte noen elver innover, men foreløpig er det ikke noe funn etter dem som kan fortelle om noe slikt. Kanskje de også flyttet med årstidene?

Landet var dekket av furuskog, som etter hvert gikk over til eikeblandingsskog med svartor, alm og lind. Bergfletten hang som trolske lianer på trærne. Ulv, bjørn, rev, gaupe, hare, ekorn, bever, mår og røyskatt fant både ly og mat i skog og lund. Elg og hjort var verdt å jakte på for kjøttets skyld, villsvinet likeså.

Men Nøstvetjegerens øks var ikke egnet til å felle trær med. Det var en tverrøks. Det er slike økser som er funnet på nedre Glenne. Skaftet er borte. Øksen ble surret til det med våte skinnremmer. Når de tørket, satt øksen fast nok, men den var lite å hjelpe seg overfor metertykke trestammer.

Nøstvetjegerne er også blitt kalt saltvannsjegere. Det betyr at de bodde like ved havet og levde vel så meget av hva det ga av fisk, fugl og skjell som av skogens ville dyr. Hvordan kan vi vite hva de spiste? Enkelte steder ved kysten slo folk seg ned i huler og under hellere. Knoklene etter dyrene de spiste ble liggende i dynger. Laget i bunnen av dyngene er like gamle som den tid Nøstvetjegerne levde her. Her har dyngene vært beskyttet mot vær og vind. Derfor vet vi hva de kan ha spist. Ja, et sted (Frebergsvik i Vestfold) er det til og med funnet knokler av en hund. Hunden er det første tamdyret (husdyret) mennesket hadde, og Nøstvetjegerne hadde god bruk for et slikt, både til å varsle om villdyr og til å spore opp viltet.

Et hjelpemiddel som arkeologene (de som prøver å finne ut hvordan folk levde for lenge siden ved bl.a. å se på gjenstander de finner etter dem) er C14 metoden. Her måles den radioaktive strålingen fra karbonet i det man finner fra fjerne tider. Mengden av radioaktivitet forteller omtrent hvor gammelt det er.

Kan vi forestille oss Frogn i årene 5000 til 4000 f. Kr.? Det går an å finne ut hva som den gang var Frogn ved hjelp av ekvidistansene på kartet. I tankene kan vi ta en padletur mellom øyene. Kanskje vi kan få en skikkelig flyndre over Ullerudsletta, eller en gråsel ved Hallangen. I eikeskogen over Hareåsen grynter en villsvinfamilie. Jo, det kan bli litt av et festmåltid: Hvis ikke bjørn, ulv eller gaupe forsyner seg av både jeger og vilt.

KAPITTEL 3

JORDBRUK- YNGRE STEINALDER (3000-1800 F.KR.)
BRONSEALDER (1800- 500 F.KR.)

Langt, langt borte fra det som i dag er Norge, begynte noen mennesker å dyrke jord. Det var på den iranske høyslette 7000 år f. Kr. Der er det funnet sikre spor etter folk som har holdt husdyr, sau, geit, storfe og gris, og som har dyrket bygg og hvete.

Dette var en tryggere måte å livberge seg på enn ved jakt og fiske. Det gikk an å legge seg opp et forråd av korn. Det ble lettere å holde sulten unna. Det gikk an å bo fast på et sted, i hvert fall for noen år av gangen. Menneskenes livsvilkår og oppholdssted var ikke lenger avhengig av om det fantes vilt i skogen, eller fisk i havet. Naturen måtte nå yte det menneskene var i stand til å forlange. Vi regner jordbrukets innføring som en av de største forandringene i menneskenes historie. Vårt samfunn i dag bygger fortsatt på det som hendte da det å dyrke jorda ble grunnlaget for livberging og livsforhold.

Når kom jordbruket til Nøstvetjegerne i Frogn? Omkring år 3000 f. Kr. var strandlinjen sunket til 30 m over dagens nivå. Landet så nesten ut som det ser ut i dag. Men det gikk en fjordarm fra Hallangen til Brevik så en del av Frogn tilhørte Nesodd-øya. Det var meget større områder med skog av lind, eik og ask, men det fantes også bjørk, furu og alm. Klimaet var fortsatt varmt, men det var blitt tørrere. Grunnvannet sank, og myrer ble overvokst med trær.

Kjennskapet til kunsten å dyrke jorda og holde husdyr kom sannsynligvis til Frogn sydfra. I Østfold, på gården Skjeltorp i Skjeberg, er det en grav som er reist av de første jordbrukerne her i landet. Vi kaller tiden for megalitt-tiden og folkene for traktebeger-folkene. Megalitt betyr stor stein. Det vil si at graven består av store steiner satt opp til flere gravkamre. Danskene kaller dem jettestuer eller steindysser. Der er det mange slike. Traktebeger-navnet kommer av at den keramikken de laget, hadde form av en trakt i "halsen" på krukken.

Men ingen andre steder i Norge, heller ikke i Frogn, er det funnet megalittgraver eller traktebegerkeramikk. Hvordan kan vi da vite at slike jordbrukere har vært her? Vi har funnet flere økser etter dem, både tynn-nakkede og tykk-nakkede flintøkser. Disse øksene ble satt inn i skaftet. Eggen var skarp. Det går an å felle et tre med en stamme med diameter 30 cm på en halv time. Den var et brukbart redskap til å hugge ned skogen med for å lage nye åkre.

Slike økser er funnet på Digerud, Roksrud, Økern, Øierud, Mellemdal, Nordre Fjøser, Vestre Huseby, Søndre Glenne, Vestre Glenne, Skipphelle og ved Brevik. Slipstein og bryne til å hvesse dem med er funnet på Gulbjørnrud, Breivei og Froen.

Som nevnt i forrige kapittel, kan myrene fortelle oss om hva slags planter der har vokst før i tiden. Nå finner vi pollen fra både korn og ugress. Og dermed vet vi når

det først ble dyrket korn i Frogn. Øksene forteller oss at folk som brukte slike økser, kom sydfra. Der dyrket de også jorda etter å ha hugget og brent skogen.

De første jordbrukerne hugget ned et felt i skogen og lot trærne ligge til året etter. Da dro de de tørre stammene sammen i kanten av feltet og satte fyr på. Disse brennende stokkene ble rullet innover feltet til alt var avsvidd og aske. I den varme asken ble sådd enkle bygg- og hveteslag. Spesielt bygg vokser raskt i slik varm aske, det har nådd mannshøyde på seks uker. Slik dyrkingsmåte kalles svirydning eller svedjebruk.

Etter et par år måtte åkrene fornyes. De ble ikke gjødslet og ble fort utpinte og ufruktbare. Vi vet ikke hva slags boplasser de første jordbrukerne hadde, men det er sannsynlig at de kunne være noenlunde bofaste. For selv om de stadig måtte rydde og svi åkre, så kunne ikke området for åkrene bli på langt nær så stort som det jegerne trengte for å livberge seg.

Hvordan var møtet mellom Nøstvetjegerne og jordbrukere? Selvsagt vet vi ikke noe om det. Men noe tror vi å vite. Vi tror at det først kom flokker som bare hadde husdyr, vi kaller dem februkere. Grunnen til at vi tror det, er at plutselig blir det mindre almetrær en tid før korndyrkingen kommer i gang. Løvet fra almen og også barken har vært brukt til kufor helt opp til våre dager. Almbarken ble også brukt til menneskemat i nødstider. Når vi vet at det blir mindre alm uten at vi kan se at klimaet har endret seg, så må det være noen som har hatt bruk for den. Og det er sannsynligvis de første innvandrerne som ikke levde av jakt og fangst, men som hadde med seg mat og klær i form av flokker med tamdyr.

Vi kan forestille oss et møte mellom jegerfolket og februkerne første gang. Da meldingen kom til Nøstvetjegerne ved Solbergstrand om at fremmede kom sydfra med flokker av store og små dyr, ble det en forventningsfull travelhet. Meget og god mat og annet bytte syntes innen rekkevidde. Uten kamphandlinger og mannefall på begge sider forløp sikkert ikke møtet i begynnelsen. Hvem som vant, vet vi ikke. Sikkert er det at nye redskaper og nye måter å livberge seg på, vant innpass. Men vi vet ikke om det var inntrengerne som utslettet jegerne, eller om det var Nøstvetjegerne som tok i bruk falne fienders levevis. Det er også en sannsynlig mulighet at de levde side om side til deres levevis smeltet sammen, og det til slutt ikke var noe forskjell mellom dem. Kanskje jordbruket kom til Frogn også på den måten at en slik saltvannsjeger hadde tatt seg en tur sydover og sett hvordan de fikk seg mat og klær der. Kanskje han byttet til seg en øks av en ny og effektiv type for et vakkert reveskinn og kom hit som en "markedsfører" av nye tanker og metoder .

En tid levde folk både av jakt og fiske, februk og åkerbruk. De kalles fangstbønder. Det er funnet en slik boplass på Rødsmyra på Kråkerøy i Østfold. Huset, som er rekonstruert etter hva en har funnet, besto av stolper med flettverk av greiner imellom. Greinene var klint med leire. Taket var også laget av greiner og tørre blader. Folk bodde imidlertid også i huler og hellere. Sannsynligvis var det slike bosteder på solvarme plasser og i lune viker her i bygda også.

Omkring år 2800 t. Kr. er jordbruket blitt hovednæringsveien i Sør-Norge. Myrene forteller at skogen går tilbake, korn, ugress og beiteplanter er i fremgang.

En ny type steinøks, skaftehulløksen, er kommet i bruk. Slike økser er funnet over hele Frogn: N. Glenne, Kålstad, S. Holter, N. Ermesjø, N. Bjerke, Skjellerud, Ø. Knardal, Sønstedal, Skuterud og Kroksrud. Merkelig nok er det bare funnet en flintsigd (på Kroksrud). Kanskje har ikke folk forstått hva det har vært, når de har funnet en slik skarp flis av flint.

Vet vi noe om hva disse første jordbrukerne trodde på? Egentlig svært lite. Det er funnet redskap og våpen bortgjemt i myrer, ved berg og store steiner. Det må være offer til maktene. De begravet sine døde rett under bakken eller i hellekister (steinkister). De døde fikk med seg litt gravgods som utstyr på reisen. Flintdolker var vanlige både som offergaver og som gravgods. På Hurum er det i Svelvik-morenen funnet en grav fra denne tiden. I en hellekiste lå skjelettresten av to menn og en kvinne, og fem flintdolker var gravgods. Livet og døden har hatt en viss sammenheng i deres forestillingsverden.

Dette kapitlet begynte i Iran for 9000 år med jordbruk. Og jordbruket er blitt kalt en revolusjon selvom denne revolusjon brukte over 2000 år før den gjorde seg gjeldende i Norge. Men så hadde menneskene levd på jorda i nesten 500000 år før de fant på å så frø for å få noe å stille sulten med.

Det skjer imidlertid mer i løpet av disse årtusener fram mot vår tidsregning (Kristi fødsel). Stein blir avløst av metall som emne for redskap og våpen. Det første metallet er bronse, en blanding av tinn og kobber.

Steinøkser kunne lages i Norge av lokale bergarter. Selvsagt var flinten fra Danmark mer ettertraktet og spesielt skikket. Steinsmeder fantes sikkert den gangen. Men da metallet kom, ble smedens rolle adskillig viktigere. For det første fantes ikke selve råstoffet, kobber og tinn, i Norge, for det annet måtte det smeltes og støpes, og for det tredje kunne det stadig smeltes om til noe nytt hvis det gikk i stykker. Her kreves fagmannen med både kunnskaper, ferdigheter og gode handelsforbindelser. Det er kanskje ikke så rart at det er funnet lite fra bronsealderen i Norge.

Bronse var altså et materiale som det kunne lages redskaper, våpen og smykker av. Men for det første ble det kostbart, for det annet var steinøkserne bedre skikket til daglig arbeid. Sannsynligvis betød ikke bronse noe særlig i det daglige arbeid, for steinredskapene ble fortsatt brukt i mange år ved siden av både bronse og senere, jernet.

Et nytt husdyr som kommer i slutten av steinalderen eller bronsealderen, er hesten. Den er avbildet i helleristninger (innhuggede bilder i fjell og stein) i Båhuslen og Østfold. Det er sannsynlig at hesten ikke kom som et nytte dyr, men som et hellig dyr, som symbol på livskraft og fruktbarhet og nær forbundet med soldyrkingen. I bronsealderens Danmark i soldyrkingens tid kjørte hellige vogner over jordene for å øke fruktbarheten. Sannsynligvis ble vognene trukket også av hester, selvom okser var vanlig trekraft. Senere ble hesten både arbeidsdyr og ridedyr i kamp og på reise, og den har alltid hatt egen plass blant husdyrene i Norge.

Arden, det snøplogformede redskapet til å skjære furer i grastov og åker med, var kjent fra steinalderen som det første jordbruksredskap med større effektivitet enn hakken. Det er avbildet på helleristninger, trukket av okser. Under en gravhaug på

Hunnfeltet ved Fredrikstad er det funnet ardspor etter bronsealderens arbeid med åkeren sin.

I Norge er ikke funnet mange gjenstander fra bronsealderen. I Frogn er funnet en bronsenøkkel og noen spenner av bronse. Men dette er sikkert ting fra en senere tid, ting som skulle være både til nytte og pynt. Men i Midtveien i Drøbak ble det for få år siden funnet det som arkeologene kaller "et skrotfunn" av bronsegjenstander. Det var bl.a. stykker av sverd, halssmykker, beltesmykker, bronsenåler og dessuten en støpeknoll. Gjenstander som slik er lagt bort for å taes igjen senere, kalles et depotfunn. Funnet er tidfestet til 950- 900 f. Kr. Støpeknollen synes å fortelle at en bronsestøper har gjemt bort sakene. En armring av bronse fra Dalen i Frogn forteller både om bosetting og om økonomisk overskudd. Men vi vet ikke annet enn at disse og andre funn forteller at bronsealderens folk har levet sitt liv i det samme landskap som Nøstvetjegerne og jordbrukerne med de tynn-nakkede økser og de med skaftehulløksene. Fra det første jordbruks tid er jord blitt dyrket og buskap fødd opp i snart 5000 år i vår kommune.

Hvaslags samfunn levde de i? Sannsynligvis levde de sammen på boplasser, og flere boplasser kunne høre til samme stamme. På boplassene kunne det være flere klaner som hadde forbindelse med samme klan på en annen av stammens boplasser. Det fantes nok høvdinge eller ledere av stammen. Men vi vet intet sikkert om det, bare det vi kan slutte oss til ved å sammenligne med folk som nettopp har begynt å dyrke jorda.

Jordbruket gjorde i hvertfall livet lettere og ga mat til flere mennesker.

Finnes det i Frogn spor etter de tanker og forestillinger som bronsealderens folk har innrettet sine liv etter? Det finnes noen få. Gravrøysene i Solberg-bygda er i dag mosegrodde og sammensunkne, men var engang siste ledd i et begravelserituelle for avskjeden med en stormann, en jord- bruker, jeger, fisker, kriger og handelsmann fra bronse- alderens Frogn. Ja, for så mange yrkeskombinasjoner kunne det være i bronsealderens Frogn. Det er også funnet skålgroper på Rommerud og Stubberud og på Østli (mellom Bjerke Økern og Horgen) .Disse skålgropene er laget for å komme i forbindelse med maktene, for å få del i kraften. Det kan være blitt ofret i dem, f.eks. korn og smør, for å få gode avlinger. Dette kalles fruktbarhetskult og er typisk for jordbruksfolk. For jordbrukets grunnlag er nettopp fruktbarhet, det at det blir flere korn av ett og kalv av kua. De første jordbrukerne forstod at de alene ikke kunne makte å få det til å gro. Det måtte noe mer til.

KAPITTEL 4

JERNALDEREN

(FØR-ROMERSK JERNALDER 500 – 0, ROMERTID OG FOLKEVANDRINGSTID 0 – 570, MEROVINGERTID 570 – 800)

Når vi inndeler fortiden i steinalder, bronsealder og jernalder, har vi gitt bestemte tidsrom navn etter det som de viktigste redskapene i periodene var laget av. Hvordan de menneskene levet som laget sine økser av stein, har vi forestilt oss. Til god hjelp til å finne ut dette, har vi hatt leveforholdene hos folk som fremdeles (eller inntil for få år siden) ikke har annet enn stein å hjelpe seg med når de skal felle et tre.

Fortsatt kan pollenkornene i myrene fortelle oss om hvilke planter som fantes, og dermed vet vi noe om temperatur og nedbørsforhold. Dette forteller oss om hvilke klimatiske forhold som var vilkårene for våre forfedres næringsgrunnlag, dvs. hvilke dyr og planter som kunne leve i det værslaget som da var.

Et annet viktig hjelpemiddel er C 14-metoden. Isotopen C 14 (C står for karbon eller kullstoff) dannes i atmosfæren og forekommer lovmessig der og i levende organismer. I dødt materiale blir det ikke opptak av C 14, men vi vet i hvilke mengder det forsvinner ut av de døde organismer pr. århundre. på den måten kan vi fastslå når det treet som f.eks. en stokkebåt er laget av, ble hugget. På lignende måte kan vi aldersbestemme stein og metaller.

Fra omkring 500 f.Kr. regner vi med at jernet er blitt så vanlig at det er jernøkser, ljà, lauvkniv og sigd av jern, samt ard som er de redskapene menneskene hadde å hjelpe seg med for å skaffe seg mat, klær og husly. Plog vet vi ikke noe om, og arden var av tre, kanskje med jernspiss. At det var svære krefter i jernet, det så jo alle som hadde brukt både steinøks og jernøks til f.eks. å felle trær med.

Fra Sogn kjenner vi en såkrok av tre, dvs. en trekrok som er vokst slik og ble brukt til å trekke opp såfurer med. Denne er nok ikke så gammel, men det er forklart at en såkrok ikke måtte være jernskodd, for da ville såkornet bli skadd av jernets kraft. Og dette er en tanke som gir et glimt tilbake til en tid da jernet var nytt og viste farlige krefter. Kraften i såkornet skulle ikke utsettes for slikt.

Vi regner at det er kelterne som først brukte jern i Europa. Det er fra dem at jernet ble kjent her hos oss. Ja, selve ordet jern har vi også fra dem. Kelterne var et folkeslag som var spredt over hele Europa ca. 1000 år f.Kr. Idag finnes etterkommerne av dem bl.a. i Irland, Wales og Bretagne.

De første jordbruksredskapene her i landet var sikkert innført, akkurat som selve jordbruksdriften. Men å utvinne jern og smi det om til redskap ble snart vanlig og nødvendig. Myrene kan inneholde jern. Det ser en på det rødbrune som felles ut med sigevann. Det ligner på rust.

Jernvinna foregikk på den måten at denne rødbrune myratorven ble stukket ut i firkanter og satt til tørk sommeren over. Om høsten ble jernet smeltet ut ved at den

tørre torven ble kastet på en haug med glødende trekull i en grop i bakken, en blestergrop. Jernet ville da smelte og renne glødende ned i bunnen av gropen. Vanskeligst var det å få varmen til å holde seg. Det ble laget blåsebelger av skinn og tre omtrent som peispustere. Navnet blestergrop kommer av det. Blestergroper er ikke påvist i Frogn, men det finnes en ås mellom Bunnefjorden og Frogn kirke som heter Kølabbonn. Og jernutvinning kan ha foregått selv om blestergrop ikke er funnet.

I Kvikne i Østerdalen har en funnet spor etter et stort steinbrudd. Det de tok ut av fjellet, var klebersteinskar. Slike kar har en funnet på forskjellige steder i landet, bl.a. på Kroksrud i Frogn. Spinnhjul av kleber er funnet både på N. Fjøser og N. Øierud.

Jordfunn fra denne tiden er det ellers lite av. Vi har en jernøks fra Kringerud, ambolt fra Øyerud, jernøkser også på V. Huseby og Skuterud. Jern kan stadig smeltes om og brukes til nye ting. Gravskikkene var også enkle. De avdøde ble brent, og restene puttet i en leirkrukke eller en kjele av metall fra romerske verksteder i Europa. Senere ble det vanlig med gravgaver. Gravhaugene med steinsatte gravkamre for den døde og det utstyret som skulle følge med etter døden, ble det flere og flere av mot kristen tid. (Etter ca. 1030 regner vi kristen tid.)

I Frogn er registrert gravhauger på N. Kroksrud, N. Solberg, S., V. og Mellom-Haver, N. Furu, N. Roksrud, i Rødsholtet, N., V., Ø. Huseby, S. Bjerke og Økern. Det har ikke vært utgraving med funn av gravgods. Sikkert er det flere gravhauger som i årenes løp er blitt slettet av jordbrukshensyn.

Gravhaugene forteller at det har bodd folk i Frogn da gravhaugene ble laget. Men de forteller ikke noe om hvor mange som levde på denne tiden. For etter beregninger gjort andre steder i landet, er det sikkert at mange, kanskje de fleste, ble begravet uten å få slike store, ytre kjennetegn på graven. Men det at gravhaugene ligger samlet enkelte steder, f.eks. ved Havergårdene og Bjerke, tyder på at her har folk bodd på samme sted over lengre tid. Den faste boplass, gården, begynner å ta form.

Hvor lå de første gårder? Der hvor det smelter og renner unna tidlig om våren, og der det også er lunt å slå seg ned, der vi ville slå oss ned for å nyte vårsolen i dag. På slike plasser er det sannsynlig at de første fastboende også slo seg ned. Huler og heller ga også ly, omtrent som reven finner hiet sitt med en solvarm plass foran. Men nå må det skaffes plass til husdyrene også. Og jernøksten var et effektivt redskap til å felle trær til bygningsmaterialer med. Menneskene var ikke lenger henvist til kvister og grener og tynne stammer som kunne felles med steinøksten.

Det ser ut til at jernets bruk og en klimaforverring gjennom et par hundre år både gjorde det nødvendig og mulig for menneskene å utbygge de faste tilholds- stedene i solhellingene for seg selv og sine husdyr. Myrene forteller at ca. 500 år f.Kr. har gran fått stor utbredelse. De varmekjære løvtrærne (alm, lind, eik, ask, hassel) går tilbake. Eikeblandingsskogen med de gryntende villsvin forsvinner, og de mørke granskoger dominerer bildet. Furu og bjørk er på vikende front. Vi har fått et kjølig og fuktig klima. Samtidig har landet steget, slik at strandlinjen lå bare ca. 9 meter høyere enn idag. Jordbruk med fehold var drevet allerede et par tusen år, fra ca. 2800 f.Kr. Nå var det tid å komme seg i. hus og bo der året rundt. Vi vet at de dyrket bygg, havre og kanskje lin. De brukte ard, hakke, spade, sigd, stutturv og senere langljå. De hadde de samme husdyrene som i bronsealderen. Skulle de male korn, brukte de nå

dreie- kvern i stedet for skubbekvern. Vi vet også at de kunne veve seg klær. Jordbruk gjorde det mulig å samle forråd som måtte ha et fast oppbevaringssted. Gården var en trygg løsning også på dette problemet. Fra Frogn kjenner vi ikke spor etter de første gårdsanlegg. Heller ikke vet vi om det var enkeltmannsgårder eller heller en families boplass, eller boplasser for hele ætten. Fra andre steder kjenner vi de første gårdsanlegg med hus og kveer (innhegning for husdyrene), men vi vet ikke om det varen familie eller hele ætten som bodde der. Fra Jæren kjenner vi hustuffer fra førromersk jernalder. Tuftene forteller om rektangulære hus med stolpebåret tak og ytre steinvegger. Vi vet mer om slike hus fra senere jernalder, men de første hus er datert til (C 14) ca. 500 f.Kr., har arkeologene funnet ut.

Side 5 Skal vi tenke oss et gårdsanlegg slik det kan ha sett ut i Frogn da de første gårder med avgrensede tun, åkrer og utmark og avgrensninger mot hverandre eksisterte, kan vi se litt på tunet på Ullandshaug ved Stavanger. Der lå tre hus, 10, 35 og 50 meter lange, rundt et tun med fegate til utmark. Både hus og innmark var inngjerdet med et steingjerde. Selve husene var grindbygd, dvs. taket ble holdt på plass av parvis stilte stolper som var bundet sammen av liggende stolper. De som lå på tvers, kaltes beiter. De stolpene som lå på langs, het åser. Taksperrene eller raftene hvilte på åsene og på veggene. Stein og jord dannet ytre beskyttelsesvegg mot indre trevegg. Bredden på husene var 5-6 meter. og lengden så og si etter behov. Det er funnet spor etter hus som er over 90 meter lange. Husdyrene bodde under samme tak, og røyken fra åpne ildsteder fant veien ut gjennom taket. Skal vi plassere en slik gård et sted i Frogn, vil det sannsynligvis være på moreneryggen ved Frogn kirke mot Drøbak, eller høydene i Solbergdalen, eller Bøler-Glenne-Garderområdet i Skogbygda. Jordfunngjenstander forteller at folk har bodd her lenge før det ble gårder. Og på slike steder er det sannsynlig at gårdsanleggene går langt, langt tilbake i tiden. Men når mennesker har bodd og arbeidet lenge på et sted, er det ikke sikkert at de dagligdagse tingene som redskap og utstyr til mennesker, dyr og hus er å finne. For enten er de blitt brukte til de er utslitt, eller så er de gjort om og brukt om igjen til intet av det opprinnelige er tilbake, f.eks. utstyr av jern som er smeltet om. Vi har allerede nevnt at gravhauger er slettet fordi jordbruket er blitt mer intensivt. Vei og jernbaneanlegg får ta sin del av skylden for slikt også. Svunne slekters gravminner er blitt fjernet som- uvedkommende. Manglende funn må derfor ikke taes som noe bevis på at det ikke har vært bosetting, men samtidig forteller funn om at her har vært folk.

Hvem var disse menneskene? Etter hvert kom det stadig flere folk fra syd til Norge. Det største tilsiget kom i jernalderen med de germanske folkestammer. Vi vet noe mer sikkert om dem, for romerske historieskivere (Tacitus, Cæsar) har skrevet om dem. Når to tidsrom i norsk historie har navn med forbindelse til Roma (førromersk og romersk jernalder) , forteller dette at det som skjedde i Roma også satte spor i Norge. Det var ikke romerske krigere her, men vi finner gravgods, våpen, kjeler og glass fra romerske verksteder, ofte i Rhin-området. I Frogn er intet slikt registrert, men i Ås er funnet en romersk mynt. Det første alfabetet vi kjenner i Norge, runealfabetet, har sin opprinnelige i det latinske alfabet i Roma. Vi kjenner runer som er hugget i stein, men det er sannsynlig at de kan ha vært brukt også skåret i tre. Runesteiner i Frogn er ikke påvist. Roms erobring i år 410 e.Kr. (av vestgoterne under Alarik) og det vestromerske rikets undergang i 476, viser at Europa er inne i en urolig tid. Tiden kalles folkevandringstiden. Selve navnet forteller om uroen. Her i Frogn har vi to konkrete minner om denne tid, nemlig bygdeborgene Bekkevold

(Froen Bruk) innerst i Bunnefjorden, Tjuåsen, og Skanseåsen ved Øyerud syd for Drøbak. Tjuåsen er en nesten utilgjengelig ås like ved riksveg 6 og adskilt fra denne ved elven fra Årungen til Bunnefjorden. Her oppe er det god utsikt til alle kanter. En fiende vil ha vanskeligheter med å nærme seg usett, særlig fra fjorden. Rundt toppen av åsen går det murer, et enkelt sted ser det ut som om murene har vært dobbelte. Nå er murrestene lave. Fra andre steder vet vi at det ble satt palisader av tre på toppen. Området av Tjuåsen som er slik avsperrret, er ca. 14 da. Et sted er terrenget myrlendt, så det må ha vært oppkomme her tidligere. Rester av en hule og spor etter en helle finnes også og forteller om at kanskje har Tjuåsen som boplass vært meget eldre.

Side Skal vi prøve å tenke oss tilbake til en høstdag for ca. 1400 år siden? Hele sommeren har det gått rykter om fremmede overfallsmenn både fra øst og langs oslo- fjorden sydfra. Det er satt ut vakt på Tjuåsen. Nå kommer det bud til gårder i Frogn og Nordby om at det ryker av vådeild langs fjorden mot nord. Buskapen blir drevet sammen, og alle begir seg til borgen med hva de kan føre med seg av mat og utstyr. Tilsammen er de ca. 150 mennesker fra ca. 15 gårder i Frogn og Nordby. Oppstigningen er vanskelig, men snart er alle i sikkerhet bak murene. Veien opp blir sperret med store steiner. Snart hører de hylene fra angriperne nede ved stranden. De stormer opp det bratteste, for det ser ut til å være den korteste veien. Steinene hagler om dem. Ingen rekker helt opp. Nå forsøker de seg der buskapen ble leid. Der må de også gi seg. Men snart forteller røykskyer at de har søkt opp de forlatte gårdene, plyndrer og brenner. Da går mesteparten av de våpenføre menn ut og møter dem på stranden, der de kommer med byttet. Denne gangen får vi tro at de fastboende seiret. Men det kan også ha gått annerledes. Skanseåsen ved Øyerud er bare mellom 1,5 og 2 da.. Muren er 33 meter lang og sperrer der det ikke er bratte skrenter. Utsikten er både mot Oslofjorden og mot hovedbygda i Frogn. 5 til 10 huslyder fra et lignende antall gårder syd for Drøbak kan ha hatt Skanseåsen som sitt "tilfluktsrom". I Follo er det registrert 6 bygdeborgere. i Frogn finnes det to i As og to i Ski. Den ene bygdeborgen i Ås ligger ikke langt fra Tjuåsen, på Tømmeråsen under Nøstvet. Borgen er omtrent som Skanse- åsen og er vendt nordover mot den gamle veien langs Gjersjøen mellom Oslo og follo. Det er sannsynlig at. den er en grense- borg, dvs. den skal vokte veien inn i et område. Bygde- borgene er ledd i et organisert forsvarssystem for et bestemt område. Foruten disse to

Side 8 Ved overgang til vikingtid er meget forandret siden skinnkledde flokker fisket i sjøen og jaktet i eike- blandingskogene i Frogn. Skogen er nå den mørke granskog med lysere løvtrær i mer åpent lende og i solvarme hellinger mot fjorden. Gårder finnes, hus- dyr beiter og korn kan skjæres. Men fjorden betydde meget for folk som bodde her, meget mer enn idag. Den ga mat, og den var en lettvent ferdsselsvei både mot nord og syd. Jordbruket er blitt hovednæringen i romertid. I folkevandringstid begynte en å gjødsle åkrene. Det viktigste var husdyrene. En stor del av sommeren gikk med til å samle for til dem, gress, løv, grener. Det kan ha gått med 10 dagsverk pr. ku til vinterfor. Skogen og fjorden var fortsatt en stor del av næringsgrunnlaget. og villdyrene ga fortsatt både kjøtt og skinn til mat, pynt og klær, men var også en konstant trusel mot husdyrene. Hvilke lover og regler gjaldt i et slikt samfunn? Hvilke rettigheter og plikter hadde den enkelte? Noe sikkert om dette vet vi ikke. Det er ingen skrevne lover fra den tid. Sannsynligvis bygger de lovene som ble skrevet på de lovene som levde muntlig i århundrer før. Og mest gjaldt de rettigheter til jord og dyr. Drap, slagsmål og tyveri var det også regler om. Men den enkeltes rettigheter og

plikter vet vi intet om. Etter gravfunn kan vi slutte at noen er mektige, andre ikke. Men dermed er det ikke sagt at det bare var noen som var trygge i samfunnet. Sannsynligvis var enhver trygg på den plass som var hans i helheten, f.eks. husbonden på gården hadde sine rettigheter, jegeren og fiskeren under helleren i sjøkanten hadde sine. Livbergingsmulighetene trakk grensene for plassen i samfunnet. Om trellene vet vi intet annet enn at de sikkert var et ledd i produksjonsprosessen allerede da, her som andre steder. Trelleholdet i Roma var stort. Blonde germanere var god salgsvare til de romerske husholdninger. De var vakre og høyreiste, og det blonde håret var ettertraktet til parykk for fornemme romerinner.

Nå ligger Frogn så pass langt fra Romerrikets grenser at noen fare for at en Frognboer fra den tid skulle ende sine dager som husslave i Roma, var det neppe. Sannsynligvis var det heller faren for å bli slaver som drev de germanske stammer nordover. Men at folk i Frogn også fulgte tidens skikk med å holde slaver eller treller til de mangeartede gjøremål som var på en gård, selve livsgrunnlaget for mange mennesker, kan ansees som sikkert. Gårdsdrift var et fellesskap mellom mange, både i arbeid og i forbruk. "De drakk av samme bekk og åt av samme sekk." Det var det sikreste, for den enkelte maktet rite alene. De kunne fortsette med å leve i hellere og huler og jakte på skogens dyr og havets fisk som de første Nøstvetjegere. Og sannsynligvis levde noen slik i mange århundre. Næringsgrunnlaget var variert. Det oppveiet den begrensning som vinteren her i landet setter for jordbrukets muligheter.

KAPITTEL 5

YNGRE JERNALDER OG VIKINGTID (600-1000).
GARDSNAVNENE FORTELLER.

En bygd er flere gårder innenfor et avgrenset område. Gårdene blir til før bygda. Det opprinnelige er gården. Bygdenavnet er ofte et gårdsnavn. Navnet på den gården der kirkestedet er, er blitt bygde- og soknenavn. Frogn ligger fortsatt gården som ga bygda navn, på morene-ryggen ved kirken med vidstrakte jorder omkring.

Bygdenavnet Frogn ble i 1348 skrevet Fraunar sokn, på latin stod det ecclesia de Fraun i 1312, noen år seinere, i 1341, Frauna kirkja, Fraunarbygd i 1354, i 1346 Frona sokn, og biskop Jens Nielssønn kalte den Fron kirke i sine visitasbøker fra 1574-1598, s. 38. Den opprinnelige betydning av ordet skal være godt gjødslet fruktbar jord, men sikker er denne fortolkning ikke.

Gårdsnavnene forteller at boplasser er blitt faste bo-steder som har fått hus for folk og fe, forrådsrom og gjerder mot den mørke skogen med villdyrene. Gårdene ga vern og ly mot fiender og uvær og var et sted å leve, og et sted der mennesker i fellesskap produserte det de trengte. Så store behov dekket de opprinnelige gårder. Og det var nettopp fordi gården den gang kunne dekke slike behov, at det blev gårder.

Gårdsnavn kan også fortelle når gårdene ble til. Vi regner at de første gårder er slike som har usammensatte naturnavn, f.eks. Dal, Berg, Berger, Heer (hædir, flertall av hæd som betyr høyde). Noen navn er det ikke enkelt å forklare, f.eks. Haver. Sannsynligvis har ordet sammenheng med hefja, heve, løfte, her i betydning hank (f.eks. hank på bøtte). Altså landskapet løfter seg her som hanken på en bøtte. (Dette stemmer med terrenget). Andre usammensatte gamle gårdsnavn har sin opprinnelse i navnet på bekker og elver gjennom området. Eksempler her er: Bjerke (elven Bjarka), Elle (elvenavn Elda: ild. Vannet var iskaldt, det sved som ild), Haslum (elvenavn Hasla etter tresorten), Mien (elvenavn Migandi: elv med bratte fall og fosser, av berget miga: pisse). Bakker har antagelig opprinnelig betydning elvebakke og hører altså også til denne gruppen navn. Vi skal huske på at det var mer vann overalt i Frogn bare for 1000 år siden. Sjøen stod da 3 til 4 meter høyere enn i dag (landheving pr. 100 år 38-40 cm.) Myrer og bekker dominerte landskapet på en ganske annen måte. Skogen dekket meget større og sammenhengende områder. Veiene var smale stier som snodde seg fra gård til gård, til sjøen og til omverdenen ellers.

Navn som kan gå tilbake til tidligere tiders måte å leve på, nemlig før korndyrking ble alvor, og det var husdyrene som ga det viktigste fra jorda, er navn som har en endelse som kan føres tilbake til endelsen -vin. -vin betyr gresslette, beiteland (gotisk: winjar: gressgang, for, næring, beslektet med det tyske ordet wonn: glede, også det gammelengelske wynn: naturlig gressgang, tiltalende). Vi sier at slike navn er fra forhistorisk tid, fordi det intet er skrevet fra den tid. Da gårdsnavnene første gang ble nedskrevet omkring 1300, var mange av dem allerede mange hundre år gamle, ja, noen over 1000 år.

-vin-navnene er sammensatte. Sammensetningen i forleddet er ikke et person-navn, men er ofte blitt tydet til et gude- navn. Disse gudene ble tilbudt for så lenge siden at det er vanskelig å finne ut hva de stod for. Kjent er en som rådde for fruktbarhet og grøde, Frøy, og en som het Ull med tilnavnet den prektige. Disene var kvinnelige gudevesner. De ble dyrket både for fruktbarhet og opptrådte enkeltvis som den enkelte ætts spesielle guddom. Senere ble de Odins valkyrjer og fulgte ham i kampen. Landvettene var små overnaturlige vesener som fantes overalt i landskapet. De sørget for menneskenes trivsel., og de var både i fosser, i kornåkrer og i ølbrygging og brødbaking. De skulle ha stell og oppmerksomhet, ellers ble de sinte og farlige. I dag lever en svak avglans av både diser og vetter i eventyrene om huldra, haugfolket og den ekte nissen (han i stall og fjøs, ikke Santa Claus) .

En interessant -vin -gård i Frogn er Horgen. Det betyr gressletten ved horget. Det vil si en slette med store steiner som var innviet, altså et slags steinalter, til gudsdyrkelse. Gårdsnavnet Horgen finnes 8 steder på østlandet på 4 steder ligger disse gårdene slik at det er sikkert at de har vært kultsteder i gammel tid, sannsynligvis ett- tusen år før kristendommen ble innført i Norge. Guds- dyrkelsen skjedde på nå ukjent vis under åpen himmel, i horg og lund. Horgen i Frogn ligger nær et senere kirkested og nær Økern, opprinnelig Eikvin. Eik var et kulttre, et tre med tilknytting til hedensk gudsdyrkelse, bl.a. kjent fra at mennesker som var ofre til gudene, ble hengt i eiketrær.

Et annet -vinnavn er Ermesjø. Den første kjente skrivemåte er Ylmansyni. Første leddet er utlagt til å ha sammenheng med ylmi som betyr god lukt, duft, altså Godluktinga.

-vinnavnene forteller noe om den marken som er blitt til bosted, gård. Det gjorde også de usammensatte gårdsnavn. I Frogn finnes et sammensatt naturnavn, Solberg, som forteller det samme. Det finnes også flere betegnelser på selve landskapet som er blitt til gårdsnavn, f.eks. Holt, Holter, Måna (det samme som en hesteman, her en høyde) f Glosli (av glosi: tindre, lyse) , Glenne (gress- slette mellom fjell) .

De navnene som forteller om selve bostedet, er også meget gamle. Garder, i 1349 skrevet a Gaurdum, har sin opprinnelse som betegnelse på et inngjerdet område. Bøler er flertallsform av bol som betyr bosted. Tomter kommer av et ord som betyr hustuft. Husebyer sammensatt av hus og by. Byer det samme som bø andre steder i landet. Det betyr gård. Huseby betyr altså en velbygd gård, eller en gård med mange og store hus. Det finnes Huseby-gårder flere steder på østlandet, i Sverige og i Danmark. Det er meget som tyder på at Huseby-gårdene var kongens gårder, der kongens mann bodde, og der kongen tok inn når han var i bygda.

Sammensatte navn kan også fortelle, ja, de kan fortelle meget om tidspunktet da gårdene ble til. Kålstad har betydd Kalfrs stad (kalfr er et gammelt mannsnavn) .En slik -stadgård er meget gammel, fra tiden før vikingtid

I Frogn finnes 19 gårdsnavn som ender på -rud. Dessuten er to -rud-gårder forsvunnet. Totalt er 79 gårdsnavn fra Frogn registrert og forklart i O. Rygh: Norske Gaardnavne. I følge beregninger var det 66 gårder i Frogn ca. 1340.

Vi vet at i Frogn har folk bodd svært lenge. Om vi går ut i fra at vi ikke kan følge de eldste navnene mer enn 2000 år tilbake, så får vi ca. 80 navnegårder i dette tidsrom. Av disse er 21 -rud-navn. -rud betyr rydning. Altså, på et tidspunkt ble det trangt om plassen på den gamle gården. Men det var mulig å ta med seg øks og gå ut" for å rydde seg en gård, et hjem for seg og sin familie, i skogen.

Vi mener at de gamle gårdene var hjemmet til flere familier, først og fremst i samme slekt, f.eks. besteforeldre, besteforeldres barn og deres familier, men også for trellene. Om det fantes frie mennesker og deres familier som arbeidet og bodde sammen med husbondens slekt på gården, vet vi ikke, men det er sannsynlig.

Noen av navnene på -rud-gårdene forteller om hvem som var den første rydningsmann som satte spor etter seg. Det behøver ikke å ha vært den første som ryddet, som ga navn til den nye gården. For et navn var noe andre satte på, ikke som idag når eieren sender melding om det til et offentlig register. Den gang var det folkets dagligtale og behov som var navngivende for en nyryddet gård.

Krogsrud er en slik gård som er kalt opp etter en mann, Krokr. At Belsjø er en -rud-gård, er vanskelig å tenke seg. Men skrivemåten bakover fører til Bergtorsrud, et sterkt navn med både berg og Tor. så han som ga navnet til gården, må sikkert ha båret det med rette. Et annet navn som har vridd seg i årenes løp er Gulbjørnrud. Den første kjente skrivemåten fra biskop Øystein av Oslos Røde Bok fra 1400 er Gunbiorgarud, altså kvinnenavnet Gunnbjørg, opprinnelig Gunnbjargarrud. Men siden 1578 har Gunnbjørn fått æren av å være rydningsmannen.

På Kopperud bodde han som dreiet trekopper og treboller altså en håndverker. Her har yrket bestemt navnet.

Noen navn forteller om hvor den nye gården ble ryddet. Skjellerud er et slikt navn. Det innerste i Bunnefjorden het den gang Skjaldr. Skjellerud betyr altså rydningen innerst ved fjorden. Vi skal igjen huske på at vannet sto ca. 4 meter høyere enn i dag.

Vi vet at denne ryddingen av gårdene foregikk i Norge i tidsrommet vikingtid (800-1000) til ca. 1350. I Frogn økte altså navnegårdene med 21 stykker, eller 1/3 av det totale antall (66) i ca. 1340. Det må ha vært en vekst- tid, en ekspansjonstid både i folketall og i velstand. En klimaforbedring gjorde også sitt til bedre muligheter for jordbruk. Det er i dette tidsrom at Norge utvikler seg til en sterk middelalderstat på linje med andre europeiske stater.

Når det var mulig å rydde seg en gård i skogen i Frogn for 1000 år siden, ligger det nær å spørre: hvem rådde over jord og skog? Hvordan levet disse Frognboere?

Det var den beste jorda, den mest lettdrevne og fruktbare, som var grunnlaget for de eldste gårdene, eller urgårdene som de også kalles. Vi vet litt om hvordan livet var på denne tiden i Norge. Jordfunn og gravfunn forteller om kamputstyr, om gårdsredskap, klær og utstyr til husholdningen. Det finnes også et dikt fra den gangen. Det heter "Rigstula" og er et dikt i en samling som heter den eldre Edda. Selvfølgelig er ikke et dikt en reportasje, en skildring fra virkeligheten, kanskje heller en ønskedrøm. Men noe virkelig forteller "Rigstula", nemlig om hvordan man trodde

samfunnet var blitt til og om slik det skulle være. Derfor er det ikke meningsløst å la det fortelle litt om dagliglivet og samfunnsordningen på denne tid.

I "Rigstula" er det bonden og hans kone som råder for gården, dens drift og avkastning. Trellene gjør arbeidet. Jarlen er kriger og jeger. Dette samfunn er lagdelt med trellene som de arbeidende, bøndene som forvaltere, dvs. planleggere og dem som råder over det som produseres. Jarlens rolle i dette samfunn er krigerens, eller den som verger mot overfall og var leder i krig.

Vi kjenner ikke jarler fra Frogn, heller ikke noen fra den sikkert tallrike trelleflokken. Fra enkelte gårdsnavn kjenner vi navnet på enkelte bønder. Vi vet at noen gårder er meget gamle bosteder, og noen er blitt ryddet akkurat i denne tiden og noen hundreår fremover.

Det er ikke sannsynlig at nybrottsmannen har kjøpt et stykke nybrottsland. Sannsynligere er det at han har fått utmarkstykket som gave, eller bonden har anvist ham det til seg og sine, når det er blitt for mange munner å mette hjemme på den gamle gården. Rydningsmannen kunne være en slektning eller en frigjort trel. Det hendte også at den store, gamle gården ble delt uten at nye gårdsnavn ble tatt i bruk. Dal f.eks. kan bli både til Norddal og Sønstedal, ja, flere dal enn det.

Vi vet ikke om råderetten over skogen ga bonden rett til å hindre bosetting der han tok ved, gjerdetilfang og hustømmer til gården sin. Vi vet at selve jorda var hellig. Den var gjerdet inn mot villdyr og mot skogen. Det gjaldt å ta vare på grokroftene. Kulten eller gudsdyrkelsen, som var måten å komme i forbindelse med maktene på, var ofte bare knyttet til den enkelte gård. Vi har en offentlig kult, der folk fra flere gårder kom sammen, og en privat kult. Den private var forbeholdt den enkelte gård. Dette forteller om den enhet som gården var.

Den offentlige kult vitnet om et fellesskap mellom flere gårder. Det er sannsynlig at Horgen opprinnelig har vært et slikt offentlig kultsted. Bygdeborgene forteller om et fellesskap i forsvar i tiden 400-500 e.Kr. Nå er vi i en roligere tid, ihvertfall mer velorganisert. Det er mer mat. Det går frem av at befolkningen øker, og gårdene blir flere. Det er muligheter for flere til å livberge seg nær de gamle gårdene, de opprinnelige bostedene.

Husdyrbruk, korndrift, jakt og fiske gir fortsatt mat til alle. Og fortsatt er nok alle med på å skaffe den. Ja, selv håndverkere som spesialsnekkeren, han som dreier treboller på Kopperud, var nok både jordbruker, fisker og jeger.

Blant gamle gårdsnavn i Frogn er navnet Drjugbakki, den drøye bakken, eller nå Drøbak. Dette navnet forteller om ferdsel til og fra fjorden. For folk setter navn på steder der de ferdes. Da har de bruk for navn for å lokalisere stedene. Derfor forteller stedsnavn, særlig gårdsnavn, om menneskers liv og virke.

KAPITTEL 6

DA HVITEKRIST KOM TIL LANDET

Når samlet folk i Frogn seg til den første kristne gudstjeneste? Det vet vi ikke. Vi vet at Olav den Hellige falt på Stiklestad i 1030. Siden da regner vi Norge for et kristent land. Å bruke et bestemt årstall (1030) for å fastsette en overgang fra en religion til en annen er å bruke årstallet som et hjelpemiddel til å tidfeste en utvikling og til å understreke den viktigste hendingen, rent ytre sett, ved trosskiftet fra hedenskapets mange guder til den ene kristne Gud.

Vi vet at i landet omkring Oslofjorden, Viken, både før og etter slaget ved Hafrsfjord i 872, rådde danske høvdinger og konger. Harald Hårfagres samling av landet gjaldt først og fremst de vestlige kystdistrikter. Det var en begynnelse på en rikssamling som ble fullført, da landet ble organisert til et kristent kongerike. For Viken betød dansk herredømme en tidligere kristen innflytelse enn ellers i landet. Sagaen beretter om Håkon jarl som ble døpt av den danske kong Harald Blåtann, at han satte alle lærde menn (dvs. prester og munk) i land da han for fra Danekongen. Noe liknende kan ha hendt i Viken også. Men ellers gjaldt nok det som står i sagaen: "Vikværingene var mye bedre kjent med kristen skikk enn folk nord i landet. Der kom det mange kjøpmenn både vinter og sommer, det var både dansker og sakser. Vikværingene drev også mye med kjøpmannsferder til England og Saksland eller Flemmingeland (Flandern) eller Danmark. Noen var i viking også og ble vinteren over i kristne land".

I århundrene før år 1000 gjennomgikk den nordiske, hedenske tro en utvikling under innflytelse av kristendommen. Det finnes dessuten trekk i den fra gresk og romersk mytologi, og disse kan føres tilbake til en felles indo-europeisk forestillingsverden. Odin, visdommens, dødens og krigens gud, het nå Allfader. Tor var gud for været og dermed også for avlinger, og han ble derfor mer dyrket enn Odin mange steder. Frigg er Odins hustru og står for kvinnen som mor og husmor. Frøya var opprinnelig fruktbarhetsgudinne. Hun kjører med katter. Dette er trekk som minner om en gudinne, Kybele, i Lilleasia som kjører med løver. Kybele var gudinne for naturen og fruktbarheten og ble dyrket som den store mor. Slike trekk har ikke Frøya. Hun fikk ord på seg for å drive med hekseri og var en slags vikingtidens "midtside-pike".

Den milde og lyse Balder ble drept av en misteltein. Hvis alt levende gråt over ham, skulle han få lov til å vende tilbake. Jotnen Loke, som også sto bak mordet på Balder, ville ikke gråte. Balder måtte forbli i dødsriket, inntil en ny jord oppsto. Balders død og liv har trekk fra en fruktbarhetskult, en vekstkult for naturens vekster, med døden og livet som naturlige og gåtefylte elementer.

Men den som egentlig rådde over livet og døden, var den blinde skjebnen eller lagnaden. De tre nornene, Urd, Skuld og Verdandi, bestemte ved fødselen et barns skjebne. "Lover de satte, livsveiene valgte de, for menneskenes barn, mannens lagnad", heter det i Voluspå. Om lykken fulgte en, var det slik "laga". Om lykken forlot en, var det også lagnaden. En slik skjebnetro er annerledes enn en gudetro. Lagnaden går sin gang som et ubønnhørlig livs- hjul, i en gudetro er det håp og tillit.

Den hedenske gudeverden var felles for de nordiske folk. Det felles lokale kultsted på den tid da kristendommen ble innført, var hovet. Vi vet at mange kirker er bygget der hovet sto, eller like i nærheten. Folk har nå lettest for å reise dit de var vant til å komme sammen. Det hedenske hov var et hellig sted, der fred rådde.

Det er ikke funnet spor etter hov i Frogn. Der Ås kirke nå ligger, eller noen meter lenger nordøst, har det kanskje ligget et hov som også Frogn-folk søkte. Det var tre blot i året, ett før vinteren, ett midtvinters og ett om sommeren. Kukt hestekjøtt var hovedretten, for hesten var fra gammelt av et hellig dyr. Øl var drikken, for det bar i seg kreftene fra det spirende kornet. Med slik mat og drikke følte nok folk at egne krefter vokste. I tillegg til den høy- tidelige handling med smøring av blod på gudebilder fordi gudene også skulle få del i måltidet, var slike sammenkomster også festlige lag for alle de gårder som samlet seg om det lokale hov.

Denne samling om det felles kultsted betød en avgrensning mot de andre gårdene som søkte andre kultsteder. Grunn- laget for byggedannelsen er bosettingen slik den har utviklet seg fra de første gårder. Vi kan gå så langt som å si at samlingen om de felles kultsteder er begynnelsen til våre bygder. Kultstedene og det liv som utfoldet seg der, imøtekom også et behov for samarbeid og løsning av felles problemer. Etterhvert blir alle de som søker sammen, enheter i en samfunnsorganisasjon. Vi kan begynne å snakke om lover, dommere, felles forpliktelser, skatter og maktfordeling.

Frogn hørte til den del av det nåværende Akershus fylke som heter Follo. Et gammelt navn på Oslofjorden er Foldenfjorden. -lo betyr slette. Follo er avgrenset mot Romerike i øst med store skogstrekninger, grensen mot Aker- Bærum-Oslo har også vært skogområder. Mot syd er det ingen klar grense. Mot vest er fjorden både en grense og en ferdselsvei. Denne ferdselsveien var grunnen til at kristendommen var bedre kjent i Viken enn på Romerike.

Ved kristendommens innførelse var de norske bygder vel organisert innenfor sitt område. Flere bygder dannet et fylke. I Viken er ikke betegnelsen fylke brukt. Det området som Follo hørte til, het Vingulmork.

De lokale bygdeting var for alle bygdas frie menn. Det er sannsynlig at det ble holdt ved den felles møteplass for gudsdyrking og sosialt samvær, nemlig hovet. Hvis vi går ut ifra at det lå et hov omtrent der Ås kirke nå ligger, så vet vi at ikke langt derfra, ved Korsegården, var en gammel markedsplass. Dette passer godt sammen, for ting- møte var både handelsstevne og marked, møte mellom venner og naboer, drapssaker, uvenner, fyll og spetakkel, kort sagt, en dekning av alle de sosiale behov.

De som skulle dømme, var dommen, en nemnd på 12 mann. Hver av partene hadde oppnevnt 6 hver til dem. De satt innenfor et vé-band, en ring av hasselkjemper som var bundet sammen med en snor. (vé-hellig, vé-band hellig inngjerding.) Gjaldt tretten f.eks. grensen mellom to eiendommer eller beiterettigheter, het dommen skiladom. Gjaldt saken drapsbøter, var det fortsatt en tolvmannsdom som avgjorde størrelsen på den. Dette møtet het sættarstevne.

Noen av tingene gikk over til å bli lagting. Det var enkelte av fylkestingene, f.eks. Gularting, Frostating, Eidsivating og Borgarting. Disse ting var representasjonsting, dvs. det møtte representanter for folket som soknet til tinget. Hvilket lagting som Follo hørte under, kan med sikkerhet sies etter at Borgarting blir lagting (11. årh.) , da hørte Follo hit. Lagtinget ga lover, dvs. de godkjente lovene etter kongens forslag.

De lokale bygdeting forteller om selvstyrende enheter med liten forskjell mellom frie menn. Lagtingene forteller om større enheter under en felles lov. Her møter noen og avgjør sakene for flere. Fortsatt behøver ikke dette å bety forskjell mellom dem som avgjør og dem som avgjørelsen griper inn i tilværelsen for. Men med større enheter trer det tydelig frem ett mønster for samfunnet, dvs. menneskers liv og virke, og ett mønster for staten, dvs. for de regler og den makt som brukes for å få regelverket til å fungere i det levende som et samfunn er.

Jarlen i Rígstula var krigeren med hans oppgaver. I viking- tiden var krigeren sin tids helt og forbilde. Harald Hår- fagre begynte kanskje sin kamp for å verne handelsveien langs kysten, nordveien, nordvegr, Noreg, mot krigerske overfall. Det endte med at han ble overkonge over rikene i landet. Hans oppgave var å skape fred og orden. Det var ingen felles organisasjon i landet. Den felles overkonge var et levende bånd mellom landsdelene, der han for i gjesting, i veitsle, året rundt for å få de avgifter folket gav ham.

Kristendommen ble innført av kongen og bispem. Det var kongens ansvar som kristen konge å sørge for kirkebygg istedenfor de gamle gudehov. I denne første tiden, misjonstiden, ambulerte konge og bisp dvs. de hadde ingen fast bopel, men for til møtes med bøndene på tingstedene. Bispem skulle døpe, ferme og innsette prester. Kongen førte nok ofte et maktspråk.

Vingulmorks to første stenkirker som altså var hovedkirker eller fylkeskirker, var i Tune ved Sarpsborg og i Aker ved Oslo. Den siste, den gamle stenkirken som nå heter Gamle Akers kirke har vært den første fylkeskirke for Follo.

I Follo finnes nå tre stenkirker fra middelalderen, nemlig Ski, Kråkstad og Nesodden kirker. Vi vet også at den sten- kirken som ble revet i Ås i 1866, var Folloes største. I Vestby var det også en stenkirke fra middelalderen. Inntil ca. 1720 sto det i Oppegård en liten stavkirke av tre, kanskje den første som ble bygget på stedet. For de første kirkene var sikkert små stavkirker.

Kirken i Norge fikk sine egne inntekter da tienden ble innført, sannsynligvis av Sigurd Jorsalfarer. Den lovfestet i 1153. Da hadde Norge besøk av pavelig legat, Nicholas Brake- spar. Ett av resultatene av hans besøk var at kongen utferdiget en rettarbo (lovendring, egentlig bot eller lapp på loven) som ble godkjent av lagtingene. Rettarboten lovfestet kirkens rett til tiende (derav 1/4 til bispem, 1/4 til prestens underhold, 1/4 til kirkebygget, 1/4 til de fattige, senere ble denne delen kalt "bondeluten") . Dessuten ble det tillatt å skjenke til kirken 1/10 av odelsods og 1/4 av ervervet gods (slikt man hadde tjent eller fått utenom det nedarvede odels- gods) . Disse inntekter ble grunnlaget for økonomisk selvstendighet for kirken, og senere også for økonomisk makt. I tiden før reformasjonens innførelse tilfalt 40% av all inntekt av jordegods (som var den tids formue) kirken.

De første kirker som ble bygget, var ofte høgendes-kirker eller bekvemhetskirker. En stormann påtok seg å bygge kirke og underholde prest på gården sin. Vedkommende kirkebygger kunne være han som sto for hovet fra gammelt av. Eller han kunne være den som ble kongens betrodde mann som lokal leder, da den lokale leder var falt i kamp mot overkongen. Kongen selv kunne også bygge en kirke på den kongsgården han hadde i distriktet, og som var erobret tidligere fra den lokale høvding.

Når det gjelder kirkebygg. i Frogn, vet vi at i 1190 var en grenseoppgangsforretning mellom gårdene Bjerke og Froen. Her nevnes sira Asbjørn, husprest på Froen. Og der det var fastboende prest, var det også gudshus, kapell eller kirke.

I følge tradisjonen skal det ha ligget et kapell på Økern bygget under Olav Kyrre. Huspresten på Froen kan ha for- rettet der, men han forrettet sikkert først og fremst i det hus han var knyttet til, nemlig for huslyden på Froen. Den nåværende kirke ligger der hvor kirken fra 1600-tallet sto. Denne sto på en grunnmur som ble reparert med sten og kalk i 1663. Denne muren hadde da vært sviktende i flere tiår. Selve grunnen her er tørr sand. Den sviktende grunnmur kan ha fått mer å bære da den fikk en tømmerkirke å bære istedenfor stavkirkens sviller. Denne grunnmuren kan ha stått igjen fra en eldre og mindre kirke, kanskje den første.

Vi vet altså intet med sikkerhet om hvor de første kirke- klokkene klang for folk i Frogn. Det kan ha vært der Ås kirke står, det kan ha vært der Frogn kirke står. Men et helt avgrenset kirkesokn og bygd er ikke Frogn ennå. Stenkirkene som omgir Frogn, forteller litt om hvor bispene mente de naturlige møteplassene for bygdene er. Går vi ut fra dette, vil en del av det nåværende Frogn den gang sokne til Nesodden, en del til Ås og en del til Vestby i tidlig kristen middelalder.

Men at kirkeklokkene også den gang klang fra det stedet der den nåværende Frogn kirke ligger, forteller grenseoppgangsforretningen mellom Bjerke og Frogn oss. Hvor stor menighet sira Asbjørn hadde, vet vi imidlertid ikke.

KAPITTEL 7

MIDDELALDERMENNESKETS LIVSVILKÅR

Etter kristendommens innførelse i Norge får vi vite noe mer om folk og levevilkår enn i fjernere tider. Den kristne kirkes tjenere, klerkene (prester og munkere), kunne skrive. Og skrivekunsten deres visste både konge og bisp å benytte seg av. Kongen holdt nå både krigere og geistlige skrivere i hirden. Det er forholdsvis lite bevart av det som er skrevet i middelalderen. Men det som eksisterer er, sammen med bygninger og gjenstander fra den gang, grunnlag for det vi vet.

Sagaen var lenge hovedkilden. Alt som er bevart av det som er skrevet i bestemte former for å bevise noe, som testamenter, dommer, skjøter, brev, det som kalles diplomer, er samlet i Diplomatorium Norvegicum. Disse dokumenter forteller om hendinger, meninger og livsbergingsmuligheter i denne fjerne tid. Lovene, både landsdelslovene og Landsloven av 1274, viser samfunnets behov for reguleringer og den enkeltes behov for beskyttelse. Alt som er skrevet, gir glimt av livet den gang. Menneskenes kår avsløres stykkevis. Skal man prøve å få et helhetsbilde, må det også granskes i utenlandske kilder, og historikerne må spekulere og trekke slutninger både fra denne tid, fra tiden før og fra de opplysninger senere tid gir.

Hva var grunnlaget for makt i middelalderen? Det som ga den enkelte rang i samfunnet, var jord og ætt. Den ansette og rike var han som satt med ættegården. (Ætten hadde hatt gården i minst 4. generasjoner eller ættledd). Den som eide tre gårder, var en betydningsfull mann. Han hadde både en ætt som kunne hjelpe og beskytte seg og jord nok til både god livberging og luksus (vakre våpen, gull og kostbare klær). Dette var den rike odelsbonde, haulden. Det fantes andre frie menn i samfunnet. De hadde ikke odelsrett, men kaltes årbårne eller rekstegner. De kunne eie hele gårder eller deler av gårder, eller de leiet annen manns jord. Trellene som gruppe forsvant etter kristendommen. Dermed ble det ikke lenger et skille mellom fri og ufri. Den frie befolkning ble etterhvert delt i flere grupper. Ser vi etter Frogn i sagaen finner vi intet. Haugsvik eller Husvik er nevnt flere ganger, både som tingsted og som utgangspunktet for reise til Oslo. Fra Husvik gikk det først over land til Skjaald (det gamle navnet på Bunnefjorden), deretter videre med båt.

Snorre nevner flere ganger en lendmann fra Hvitsten, Sigurd Sigurdson. Han stigger Sigurd Jorsalfarer en av de gangene han blir styrløs av raseri. Sigurd Sigurdson prøver også å råde sønnen Magnus, senere den blinde, til vettug fremferd. Han går fra ham med ordene: "Jeg skal gi deg det rådet jeg ser du vil ha, og som nok blir fulgt. Sitt her i Bergen til Harald (Gille) kommer med stor hærstyrke, og da blir du nødt til å finne deg i død eller skam".

Hvaslags makt hadde en lendmann som kunne oppføre seg slik overfor en konge? Lendmannen var av god ætt, oftest den beste på stedet, som hadde fått land, jord av kongen. Derav kommer navnet lændirmenn. Grunnlaget for deres anseelse og makt var deres opprinnelige stilling i lokalsamfunnet, egen ætt og jord. I tillegg fikk de makt og jord av kongen, som hans mann.

De gamle landskapslovene (Gulating, Frostadting) ville ikke ha dem inn i lagretten på lagtingene uten bøndenes samtykke. Samfunnet er nå tydelig lagdelt. Noen hadde makt, og noen ville verge sine rettigheter. Antall lendmenn til enhver tid fra Olav den Hellige til Sverre Sigurdsson er blitt satt til 20-30 stykker uten at dette er sikkert.

Årmanen er en annen kongens mann på denne tid. Han bodde på kongens gård i bygda. Gårder med navnet Huseby var slike kongsgårder fra før Hårfagreættens tid. Huseby-gårdene var ledd i kongelig styre av et område. Kongens forvalter eller årman bodde på Huseby-gårdene. I Follo var det to Huseby-gårder, en i Frogn og en i Vestby, den nåværende Såner gård. på kongens vegne var årmanen rettshåndhever eller politi og skatteoppkrever av de avgifter, veitsle, som kongen skulle ha. Årmanen var ikke høyættet selvom han selvsagt var en fri mann og ikke trell. Han var heller ikke lokalsamfunnets mann .som lendemannen. Det var kongens makt og bud som var hans oppgave å gjennomføre på stedet.

I 1217 fikk Follo en ny sysselmann, Ragnvald Halkellsønn. En sysselmann var oppnevnt av kongen og var hans mann i syslen, dvs. i flere bygder. I Håkon Håkonssons saga fortelles det om hvordan og hvorfor denne sysselmannen ble drept på Husvik av Follo-bøndene. I 1221 holdt Håkon Håkonsson og Skule jarl hirdmannstevne på Husvik. Da fikk Follo-bøndene bokstavelig talt svi for sin fremferd mot konge- maktens representant. Gårdene deres ble nemlig brent av Skules menn.

Senere i samme saga, 1225, blir Husvik igjen nevnt. Kong Håkon farer sjøveien fra Tønsberg 3 netter etter jul (11. januar etter vår kalender) .I tre netter seiler han før han kommer til Husvik. Der treffer han sin betrodde mann, Dag- finn Bonde, som kom fra Bergen. De snakker om landets frem- tid hvis Håkon ikke skulle komme tilbake fra sin straffe- ekspedisjon til Vermland. Det var nemlig dit han aktet seg nå, for vermlendingene støttet ribbungene som stadig angrep hans kongedømme.

På Husvik fikk kongen og hans følge skysshester. De red til Bunnefjorden. Derifra for de sjøveien til Oslo.

I Oslo satt på dette tidspunkt bisp Niko1as. Forholdet mel- lom ham og kongen var ikke tillitsfullt. Dette kan kanskje være en forklaring på at Dagfinn Bonde foretrakk Husvik som møtested i stedet for Oslo, når landets skjebne skulle diskuteres.

Jordeiendommer var både personlig eiendom (ættens beholdt sitt tak i den gjennom odelsretten) og grunnlaget for be- regning av skatter og avgifter til konge og kirke. Den første ytelsen til kongen hadde vært å gi ham og hans følge kost og losji, veitsle, når de kom. Under Håkon Adelstens- fostre kom et nytt krav til bøndene, nemlig leidangen. Den gikk ut på å stille skip, mannskap, våpen og kost til rådig- het for kongen når han bød ut leidang. Denne plikt lå på kystbygdene og så langt inn i landet som laksen gikk opp i elvene. Selve utskrivningsområdet ble kalt skipreide. Frogn hørte til vestre skipreide i Follo. Hvert skipreide skulle stille en tjuesesse, dvs. 20 par årer. Bemanningen var 20 mann til å ro og 80 krigere. Maten skulle vare i 2 måneder. Leidangsyttelsen gikk til slutt over til å bli en skatt til staten. Den ble ikke avskaffet før i 1836.

Avkastningen av gården, dvs. det gården ga av korn og smør og annet, ble beregnet, og var det som leidangsyttelsen ble bestemt etter. Leidangsyttelsen beregnet på denne måten ble kalt landskyld. Hva landskylden gikk ut på, ble igjen kalt boltall, mælesbol eller mamatabol (månedsmaten til leidangen) .I Follo brukte en markesbol og øyresbol. Det innbyrdes verdiforhold her, var som i myntsystemet. 1 sølvmark (opprinnelig 214,3 gr. sølv) inneholdt 8 øre. Hver øre kunne deles i 3 ertoger. Gårder på to markebol var fullgårder. Verdien av markebolet ble ikke regnet i sølv eller mynt. Det ble regnet i naturalia (produkter) som smør, korn, salt, skinn, kyrslag, eller på Vestlandet i fisk.

Uttrykket kyrslag betyr at den kua som var godkjent som betalingsmiddel skulle fylle visse krav. Den skulle ikke være over 8 år, ikke hatt mer enn 2 kalver, være frisk, lytefri på spener og kalveferdig 25. januar.

Smør ble regnet i laup. 3 lauper smør var i verdi lik et kyrslag. Østenfjells var det i vekt 17,9 kg. Korn ble regnet i skippund tunge lik 159,4 kg. , salt gikk i lispund lik 7,9 kg.

I Frogn ble skatten ofte beregnet i salt. Navnet Saltbua ved Løkkedal vitner om at koking av salt fra sjøvann var en næring som ble drevet i bygda.

Hvordan drev Frogns-bøndene jordbruk fra vikingtid til Svartedauden? Lovene inneholder bestemmelser om jordas dyr- king, og om jordleie. Skatter og avgifter forteller også om jordbruk fordi jordas avkastning delvis gikk til det.

De vanligste kornslagene var bygg og havre. Bygg er oftest nevnt som verdimåler og betalingsmiddel. Det het seg at havren var en utarting av bygget som var det egentlige korn. Dette kom av at havren tålte fuktig og kjølig klima bedre enn bygget. Sårkornet var ofte en blanding av bygg og havre (blandkorn) .I kampen for å vokse opp vant havren, fordi den klarte seg best under lite gunstige forhold. Men alle som så en slik havreåker og visste at det også var sådd bygg der, kunne fortelle hva de hadde sett med egne øyne, nemlig at bygg ble forvandlet til havre.

Det ble dyrket litt hvete på de største gårdene. Den var til gjestebudskost. Nepe, løk, kvann, humle (til ølbrygging), kål, erter, bønner og dessuten hamp og lin fantes også på vikingtidens gårder. For her gjaldt selvforsyningsprinsippet. Gårdene produserte først og fremst til underhold for dem som bodde der. Skattene og avgiftene ble også betalt med gårds-' produkter. Det var jo gården som var grunnlaget for skatteberegningen.

Loven bestemte at jorden skulle ligge til trede hvert 4. år, dvs. den skulle ligge som beite og få gjødsel som falt fra beitedyrene. Det var også lovbestemt at det skulle være et kyrslag for hvert såld utsæd (et såld = t skippund, ca. 80 kg).

Husdyrene var storfe, hest, sau (ull til klær) , gris, gjess og høns. Geiter fantes også, selvom geit og geiteprodukter ikke var lovpåbudt betalingsmiddel. Sammen med sau (smalag eller smålag) ble det regnet 6-8 sau eller geit på et kyrslag. Geiteskinn var ellers god salgsvare. Grisene levde lenge, 1 1/2 år minst, og de fant maten sin på beite om sommeren. Griseløkka som navn på et jorde forteller om det.

Jordbruksredskapene var mest håndredskap. Ard og plog med jernskoning var opprinnelig trukket av okser på hver side av en stang fra plogen. Senere overtok hesten. Skokledrag ble da forbindelsen mellom trekkdyret og redskapen. Av håndredskapen var nok trespaden flittigst i bruk. Greip, høygafler og river var av tre. Det som fantes av harver, var også av tre. Smedens arbeid var ljà og sigd, tenner til hakker og grev ble også smidd i smia av jern.

De vanligste uthusene var stall og fjøs. Foret ble nok satt både i stakk under åpen himmel eller lagt i uthusbygningen, låven. Ellers fantes det på gården i hvertfall stue, stabbur og ildhus.

Det var husdyrene som ga det meste å leve av. Derfor gjaldt det å fø flest mulig vinteren over. Om sommeren fant de maten ute. Levemåten om vinteren for husdyrene var heller skral: høy, halm, kvist, bark, løv. Men kyrene fikk salt hver dag. De ble også sluppet ut i en innhegning foran fjøset: nautgarden eller uttunet, for å drikke vann og gnage småkvister hver dag. Foran de andre husene ble gårdsplassen kalt inntunet.

Avkastningen av dyr- og planteproduksjonen (melk, kjøtt, ull, korn) er beregnet til $\frac{1}{10}$ av hva den er i dag, beregnet pr. enhet.

Hvor mange mennesker kan det ha levet i Frogn på denne tid? Det er gjort flere beregninger av gårdstallet og folketallet omkring år 1340. Det er sannsynlig at det var mellom 500 og 600 mennesker i Frogn på denne tid. Gårdsbrukene er beregnet å være ca. 100 som selvstendige gårder. Selvom den altoverveiende befolkning var knyttet til gårdene, så var det nok en del som søkte sin næring i arbeid for andre. Saltkoking er allerede nevnt, fiske er også en naturlig næringsvei i Frogn. Frogn grunnareal ~r 91 kvkm. (landareal iberegnet øyene) . Den gang hadde hvert menneske til disposisjon godt over 150 mål. I dag er folketallet 8700 nær 150 ganger så meget.

Hvem eiet gårdene i Frogn i århundrene frem mot Svartedauden? Vi vet hvem som eiet gårdene etter reformasjonen (1537) , og det forteller også om eiendomsforholdene i høymiddelalderen. Eierne av gårdene var 1. brukeren, 2. Hovedøyas kloster, Nonneseter kloster, Verne kloster, 3. Klemenskirken i Oslo, Maria- kirken samme sted, kirker og prestegårder i Ås og Kroer, bispe- stolen i Oslo. Flere gårder kan føres tilbake fra kloster- og kirkegods til kongens eiendom. Dette gjelder bl.a. Froen, Bjerke og Huseby. Cistercienserklostret på Hovedøya eide i alt 21 gårder eller gårdparter i Frogn, bl.a. kirken.

Hvordan var kirker og klostre blitt eiere av gårdene, og bøndene blitt leilendinger? Svaret er først og fremst: ved gaver. Kongen ga gårder til kirken, så ga de enkelte jordeiere av sine gårder for at kirken skulle lese sjelemesser for dem. En sjelemesse er en messe som blir holdt for å minnes den avdøde. Den skal holdes årlig på avdødes dødsdag. For dette fikk kirken eller klostret rett til en viss avkastning av gårdel Resten av kirkens eiendommer skrev seg fra bøter eller kjøp. Den alt overveiende del av kirkegodset var gårdparter, ikke hele gårder. Å kjøpe seg provent vil si å kjøpe seg inn i et kloster for resten av livet. Det var et slags alderstrygd-system som også hadde den fordel at begravelserfulget ble imponerende, for munkar eller nonnar fra klostret fulgte til graven.

Kristenretten hadde mange bestemmelser med bøtelegging for brudd på dem. De var ikke alltid like lett å overholde. Dermed ble det bot å betale. Bøtene tilfalt bispen, her bispen i Oslo. Dette bøtesystemet ble oppfattet som at det gikk an å kjøpe seg fri fra begåtte synder. Systemet gjaldt altså kristenrettsbestemmelsene, f.eks. bestemmelsene om faste og brudd på helligdagslovgivningen. På den annen side var det vel ikke alltid lett å skjelve mellom hva som var Guds bud, og hva som var menneskenes. Det er det for så vidt ikke i dag heller.

Kongen øket sin eiendom ved skatter og bøter, men minsket den ved gaver.

De av bøndene som eide sin gård, kunne ofte eie gårdparter i andre gårder. Dette kom ofte av at de hadde arvet, men de kunne også ha kjøpt gårdparter.

Til slutt må vi ikke glemme at kirken hadde skattlegningsrett ved tienden, kongen hadde skatteinntekten av leidangen, veit- sle og inntektene av bøter for lovbrudd. For den som skulle betale alt dette, betød det at en del av avkastningen av gården gikk til stat og kirke. Til slutt kunne hele gården gå med, og bonden ble leilending på sin egen gård.

Like før Svartedauden var eiendomsforholdene til jord i Norge slik: kongen eide 7%, kongens menn 15%, bondegods 37%. Det siste betød at den som eide gården eller gårdparten, var bonden. Brukeren av bondens jord var også leilending, hvis ikke bruker og eier var samme person. Den største jordeieren var kirken. Den eide ca. 41% av gårdene. Mens andre eiendomsforbindelser skiftet, f.eks. ved arv, gaver, bøter, beholdt kirken sin eiendom samlet. For eiere av kirkegodset var ingen person eller verdslig institusjon. Det var den helgen som kirken eller klostret var viet til.

Tidligere er nevnt at i denne tiden økte antall gårder sterkt. Dette er igjen et resultat av økende befolkning. Sammenholder vi disse opplysninger: øking i befolkningen, øking i antall gårder, øking i antall leilendinger, blir den sannsynlige konklusjon at jordleien stiger. Og det gjorde den. Landskylden er beregnet til 1/6 av gårdens avkastning.

Hvordan var hverdagen for middelaldermennesket i Frogn? Fra gammelt av var året delt i et sommerhalvår og et vinterhalvår, et produksjonshalvår og et konsumshalvår. Halvårene hadde et midtpunkt hver, midtvinter og midtsommer, som hadde med solens gang over himmelen å gjøre. Livsrytmen på gårdene fulgte denne kalenderen, for den er naturlig for den som lever av jord og dyr. De hedenske festene falt innenfor denne rammen. Da kristendommen kom, gikk kirkehøytider og helgendager inn der. Vi finner dem igjen i primstaven.

En spesiell seremoni som tydelig kan spores lengre tilbake, er gangdagene. Kristi Himmelfartsdag var den store gangdagen. Etter gudstjenesten gikk menigheten i samlet prosesjon under salmesang og med lys i hendene ut av kirken og rundt den. Presten ledet bønnen til Gud om beskyttelse mot alt ondt og bad om særlig velsignelse over aker, eng og buskap. på gårdene gikk husbonden ofte selv, med kors i hånden og bad og velsignet sin jord for å få god avling og vern mot villdyr.

Hedenskapet var selve grunnlaget for den enkelte og for samfunnet. Det var den orden mennesket levde i. Kristendommen var en ny grunnvold og en ny orden for alt menneskelig. Kristendommen henvendte seg til hver enkelt med bekymring for sjelens frelse og et evig liv. Det enkelte individ var verdifullt.

Hva betød dette ytre system med kristenrett, bisper, prester, munk, nonnen, kirkebygg og klostre for middelaldermennesket? Det vet vi ikke. Vi kan tro at kirkene og gudstjenestene med lys og sang og fellesskap ga noe. Sjelemessene viser at middelaldermennesket trodde på en orden for livet som også omfattet døden.

Ble samfunnet menneskeligere da kristendommen ble innført? Vi vet at treller ble frigitt, og at det ble svært strenge regler for å sette ut barn. De skulle være svært misdannet før det ble tillatt. Fattigdelen av tienden viser at en institusjon som kirken, ikke bare slekten, føler ansvar for dem som lider nød. Ekteskapet blir et sakrament. Akkurat på dette området synes ikke de katolske prester i Norge å være noe forbilde. Cølibatet for prester ble aldri gjennomført i Norge, men det var forbudt for dem å gifte seg. Men sokneprestens livsledsagerske var av bygdas beste slekter og ble vel aktet. Det katolske presteskap i Norge var for det meste nordmenn. Vel ble ikke ekteskapets formalia oppfylt for soknepresten og hans husholderske, men det "papirløse" forhold var oftest preget av den gjensidige troskap og aktelse som det formelt riktig inngåtte ekteskap krevde.

I domkirkene skulle det holdes gudstjeneste hver 3.time i døgnet. Kl. 3 var det matutina, kl. 6 prima, kl. 9 tertia, kl. 12 sexta, kl. 15 non, kl. 18 vesper, kl. 21 completorium, kl. 24 nocturnum. Det var klostret på Hovedøya som eide Frogn kirke og jorden omkring. Om munkene var like flittige når det gjaldt gudstjeneste som prestene i domkirken, vet vi ikke. At de var flittige jorddyrkere vitner et navn som Munkejordet om.

Helt til traktorens tid er ordet "non" brukt om et måltid kl. 15. Det var enkelte dager som var nonshelger, f.eks. jul, påske, pinse og Olavsfesten (29. juli). De begynte helgen kl. 15 dagen før selve dagen. I dag ringes helgen inn kl. 17. Ordet "non" har vært svært livskraftig. Det forteller at helgene betød meget for middelaldermennesket. Kanskje de ikke var så forskjellig fra oss, selv om vi kaller helgedager for fridager i dag.

KAPITTEL 8

SVARTEDAUDEN OG ØDEGÅRDENE VEIENE - SYKDOMMEN OG DØDSFALLENE - MINDRE AVGIFTER - GÅRDENE BLIR ØDE - ENKELTE GÅRDER – OPPGANG

Frogn var heller ikke i middelalderen et avstengt samfunn. Det var veier til og fra, og veier og stier slynget seg gård imellom og mellom deler av bygda.

Sjøen, både Oslofjorden og Bunnefjorden var viktigere forbindelsesveier med omverdenen enn i dag. Viktige steder var Haugsvik (Husvik i dag) og den forsvunne gården Mien innerst i Bunnefjorden.

Fra Husvik gikk allmannvegen over Heer og Huseby til Bunnefjorden. Dette var ikke en uvanlig vei til Oslo. Fra Mien gikk også en vei over Fløyspjeld på østsiden av Årungen til Ås kirke. Fra Mien gikk veien langs fjorden til Knardal. Den var i bruk så sent som i siste verdenskrig da tyske soldater tok seg frem til hest etter et gammelt kart.

Fra Drøbak gikk også en meget gammel vei over Haver til Ås. Over Ås kirke gikk også den gamle allmannvegen fra Oslo og sydover, senere kalt den Fredrikshaldske hovedvei.

Mellom Ås og Frogn kirker gikk en opprinnelig urvei over Bakker. Den passerte en såkalt legekilde. Vannet fra denne kunne helbrede, særlig hudsykdommer. Denne veien var også en allmannvei. Fra Frogn kirke gikk det også vei til Bunnefjorden'. Og veien fra Drøbak til Huseby gikk mellom gårdene frem til kirken. Fra Ås kirke gikk også vei ned Sundbybakkene og opp bakkene igjen til Frogn kirke. Denne veien med meget sterke stigninger, opprinnelig rett opp og ned, var også forbindelse til den store sydgående veien fra Oslo over Ås.

Til Knardalstrand i Bunnefjorden gikk en gammel vei over Bøler. Vei gikk også til Brevik over Fuglesang. Syd i Bygda, Solberggårdene og Kroksrud, var det også god veiforbindelse, både inn i landet og til fjorden.

Veier og stier i Middelalder-Frogn forteller om livlig samkvem både innenbygds og med omverdenen.

Om vinteren brukte de veifarende ofte de såkalte vinterveier. Vinterstid var myrer, elver og vann tilfrosne. Det var lettere å ta seg frem på slikt underlag enn når vannet plasket og klukket, og det surklet i myr både under mannefot og hestefot. Slike vinterveier fulgte drag i landskapet, ikke opptrukne stier. En kjent vintervei var veien As kirke, Bakker, over Klynderudmyrene og Holter til Belsjø og Drøbak.

Allmannvegene skulle etter loven være så brede som et spyd lagt tvers over hesteryggen. Både kongens og bispens tilsynsmann (årman) hadde oppsyn med disse veiene. 3 ganger i året, når det var blitt bar mark om våren, når våronna var gjort, når avlingen var berget, ble bygdefolket kalt sammen for å bøte veiene. Veiene

skulle være slik at en både kunne gå og ride dem, sommer som vinter. Å legge broer og fylle igjen gjørmehull var sannsynligvis den viktigste del av veiarbeidet.

Det var også mange strenge bestemmelser om veirett og respekt for annen manns jord. Den som lukket opp en grind, hadde ansvaret for at den ble lukket igjen. Husdyr kunne ellers komme seg ut og i annen manns åker og eng og gjøre skade.

De som hadde de beste forbindelsene med omverdenen på denne tid, var handelsmenn og kirkens tjenere. Handelsskip for ut og inn fjorden, prester og munkere tilhørte en internasjonal organisasjon, den katolske kirke, som hadde læreanstalter i hele Europa. Og kirkens økonomiske interesser i Frogn var store, som i de andre bygdene omkring Oslo.

I 1346 kom Svartedauden til Bergen. Det var en byllepest som herjet hele Europa. Navnet Den sorte Død eller Svartedauden, på latin Mors nigra, fikk sykdommen fordi de syke ofte fikk svarte flekker på kroppen. Det var en meget smittsom farsott. Folk var helt hjelpeløse når den slo til. Den kom som en ulykke og straffedom over alle som ble rammet. Det regnes med at opptil 2/3 av Norges befolkning strøk med. I bygdene omkring Oslo ble opptil 79% av gårdene liggende øde i kortere eller lenger tid, fordi folkene var revet bort av sykdommen.

Svartedauden ble fulgt av flere farsotter, bl.a. den store barnedauden rett etter som tok med spesielt de yngste.

Resultatet av at så mange døde, var altså at gårdene ble liggende øde fordi det ikke var folk til å drive dem. Landskylden, skatter og avgifter sank katastrofalt. Det ble svært så lite økonomisk overskudd til landets myndigheter og jordeierne. Samtidig ble det færre folk å være myndigheter og jordherrer for. Resultatet var derfor en tilbakegang i landets muligheter og evne til å hevde seg som selvstendig rike. I 1537 ble Norge en del av en annen stat, en provins under Danmark.

Det er meget som tyder på at denne tilbakegangen fra rike til provins på 200 år har flere, og andre årsaker. Det er pekt på at klimaet ble litt dårligere på denne tid. Det var blitt tatt i bruk så meget jord som egentlig måtte ha de beste vekstforhold for å gi avkastning.

Noen hadde fordel av alle dødsfallene og alle ødegårdene. Det var de gjenlevende som var ute etter jord å drive. Det var nå ikke lenger jordeieren som bestemte jordleien. Det var de som kunne og ville drive jord, som gjorde det. I tillegg til ødegårdene som altså ikke ga avkastning, kom at den jord som ble drevet, ga mindre i jordleie og skatt. Også dette betød mindre inntekter til statskirke og jordeier.

Av de 100 sannsynlige gårdene fra middelalderens blomstringstid i Frogn vet vi at 18 lå øde i kortere eller lengre tid. Det kan ha vært flere, noen kan ha forsvunnet helt. Tallet er forbausende lite i forhold til andre bygder.

Det var ødegårder over hele Frogn fra Ekeberg i syd til Bøler og Gulbjørnrud i nord. Ja, midt i bygda forsvinner en gård, utskilt fra Glosli. Den dukker senere opp igjen som. ødegården. på grensen av midtbygda, på -rudgården Skjellerud, er det et jorde

som heter Øgården. på Bjerke var det en plass som het Øbjerke. Spor av katastrofen Svartedauden finnes mange steder.

Gården Ørud kan være en gård som er ryddet fra øde fra den gang. Det kan ha ligget en annen gård her, eller det kan ha vært innmark fra andre gårder som er gått over i øde som følge av mangel på folkehjelp.

Frogns gode forbindelse med omverdenen, både p.g.a. beliggenheten og p.g.a. kloster- og kirkegodset, gjør det lett å anta at også Svartedauden kom raskt hit, slo ned, og ble forholdsvis raskt fulgt av oppbyggingsperiode. Det var lett å fø seg i Frogn med jord å dyrke, jakt og fiske. Det ligger nær å anta at øde- gårdstiden var forholdsvis kortvarig. Om klimaforverringen skulle hatt noe å si for avfolkningen, så gjelder det neppe Frogn. I følge gårdsnavnene er det både gamle og godt beliggende gårder, som Heer og Bøler, og gårder som ble tatt opp da den beste jord var opptatt, som Kopperud og Gulbjørnrud, som blir ødegårder. Men vi vet riktignok ikke om det ikke også var rud-gårder som for alltid ble øde.

På slutten av 1500-tallet er det registrert 6 ødegårder i Frogn, ca. 50 år senere finner vi 12 gårder til. Men da er også noen av de første ødegårdene på vei oppover igjen. I 1723 foreslår myndighetene å sette opp verdien på flere av dem, andre får verdien nedsatt.

La oss gå syd i bygda til Ekeberg og Leium. Ekeberg var trolig bondegods i hele middelalderen, Leium tilhørte Ås kirke. Ekebergs jordleie eller landskyld gikk til en eller flere bønder, kanskje også til ham som drev gården. Ås kirke fikk landskylden av Leium.

Når Ekeberg og Leium ble liggende øde, vet vi ikke. Hvordan "gårdene ble folketomme ødegårder kan vi tenke oss. Smitten kan ha kommet med en skute som la til ved Skiphelle, eller ved Husvik, eller i Bunnefjorden. Den kan også ha kommet over land fra Oslo over Ås. Først døde alle folkene på" gården. Noen rømte kanskje til skogs for å unngå sykdommen. I beste fall døde de i skogen, i verste fall brakte de også smitten til andre gårder. Husdyrene styrtet på båsen av mangel på vann og mat, eller de var blitt sluppet ut og ble ville på skogen. Kanskje noen fra Røis, Haver eller Solberg tok hånd om dem. Den øde innmarken kunne i hvert fall brukes som havn for egne husdyr. Men skogen grodde inn fra alle kanter.

Det stod et gufs av uhygge fra de øde gårdene. Husene råtnet ned, både inn-tunet og ut-tunet grodde til med kratt og skog. Der hadde ulv og bjørn, rev og gaupe lenge tasset, først nysgjerrig og nølende. For øks, pil og spyd var de tobente menneskers våpen. De kunne også lage varme som både lokket og skremte. Men nå var alt borte, og de firbente de pleide å verge, måtte greie seg selv. Ulvekjeft og bjørnekjeft klappet sammen over både hest og ku, over gris og sau uten at de tobente kom med det som sved mer enn ild i pelsen. Reven smatt travelt frem og tilbake der de tre "store" fråtset i vergeløse husdyr. Nei, her på ødegårdene var det ikke farlig å bo for skogens ville dyr.

Overgangen fra en gård i full drift til en ødegård gikk nok ikke raskt. Myndighetene, kirken ved bispem og staten ved fogeden (skatteoppkreveren, kalt "futen") kviet seg i

det lengste for å stryke den øde gårds navn eller føye ødegård til navnet i sine registre. Det kunne jo hende at noen ville ta gården i bruk igjen og betale skatter og avgifter. så lenge gården stod i registeret, var det håp, tenkte de kanskje. Og kom det en som ville drive jord, så var det lettere å plassere ham innenfor et skatte- og avgiftssystem (plassere ham på gårdsnavnet) , enn å skatte- og avgiftsbelegge ham i ødemark uten navn og grenser.

I 1611 ble det igjen bruker på Ekeberg, og i 1608 bruker på Leium. Gårdene kommer i drift igjen og gir livberging, skat- ter og avgifter. Fortsatt eide Ås kirke Leium, mens Ekebergs eiere var bønder, bl.a. fra Ørud og Solberg.

Det gikk heller ikke raskt fra ødegård til gård i full drift igjen. I 1666 var Ekeberg igjen usådd. Brukeren, Tor, var soldat, ja, han hadde til og med en rytter, Mikael Andersen, i kvarter. Det betød at gården Ekeberg hadde plikt til å underholde hest og mann til landets forsvar etter hærordningen av 1628.

På Leium var det ikke stort bedre, gården lå tildels øde omkring 1650.

Vi vet at i 1661 hadde Ekeberg en besetning på 1 hest, 3 kuer, 1 ungdyr og 3 sauer. De sådde $3 \frac{1}{2}$ tønne korn og fikk igjen $6 \frac{5}{12}$ tønne. på Leium hadde de ikke hest, men 3 kuer og ett ungdyr, ingen sauer, og de sådde $2 \frac{1}{6}$ tønne og fikk igjen $3 \frac{1}{3}$ tønne. (En tønne = 4 kvarter = 8 skjepper = 16 settinger, eller $37,7 \times 4 = 138,8$ l.)

I 1723 blir brukeren av Leium selveier uten at det har vært særlig endring verken i avling eller besetning på gården. Den første selveieren på Ekeberg (i 1716) var Lars, sønn på Ørud og bruker av Ekeberg. I 1723 viser denne gården stor fremgang. Fortsatt er det en hest, men det er 6 kuer og 6 sauer her, de sår $6 \frac{1}{3}$ tønne korn, altså nesten det dobbelte. Høyavlingen er på 10 lass, mens brukeren på Leium avler 6 lass. På den andre siden betaler Erik Leium 260 blanke riksdaler for sitt skjøte på gården. Det må altså ha vært økonomisk fremgang for brukerne på begge gårdene. Høyavlingen på Leium sammenlignet med Ekebergs tyder også på at Leium kunne fø flere dyr.

Det risler en elv i Solbergbygda. Nå gjør den ikke meget av seg. Men en gang var den en viktig energikilde, den drev både kverner og sager. En gang lå seks sager her. Tømmer ble skåret til bjelker og plank og ført ut av landet for klingende mynt. Både kongen, handelsmannen, skogeieren, huggeren, kjøreren, sagbruksarbeideren og sjømannen fikk inntekt av sagbruksdriften. Og i Frogn var det både skog og utskipningsmuligheter. Det har sin naturlige forklaring at Erik Nielsøn Leium kunne betale kontant for skjøtet på gården, og Lars Ekeberg drive en gård der avling og besetning er blitt fordoblet på litt over to generasjoner uten endringer i måten å drive på.

Gårdsdriften var nok fortsatt viktig, men både kongens trær og det arbeid som fulgte med sagbruksdriften, hadde gitt menneskene et nytt næringsgrunnlag. Og penger, ikke smør, korn og salt, er kommet med både som verdimåler og som bytemiddel. Men pengene kom til å stå for noe mer. De overtar etterhvert jordeiendommenes plass som grunnlag for rikdom, innflytelse, rang og anseelse i samfunnet.

KAPITTEL 9

HVOR BLE DET AV KIRKE- OG KLOSTERGODSET ETTER REFORMASJONEN?
BYGDEFOLKETS PLIKTER OG RETTER I STYRE OG STELL
FREM MOT 1660.

I 1537 ble reformasjonen innført i Norge. Den katolske kirke ble, her i landet og i Danmark, avløst av Luthers lære. Kongen ble jordherre, istedenfor den katolske geistligheten, over den katolske kirkes eiendommer. Mange gårder i Frogn, som Bakker, Haslum, Huseby, Froen og flere, ble nå krongods. Det samme ble alle øyene i Frogn i Oslofjorden som hadde tilhørt Hovedøy-klosteret.

Om brukerne merket noen forskjell med kongen som jordherre istedenfor den katolske kirke, er lite sannsynlig. Men kongens bruk av jordegods var annerledes enn kirkens.

De katolske kirker ble nå lutherske kirker. De fikk beholde sine jordeiendommer og tiendeinntekter. Fortsatt fikk kirkene til vedlikehold og utstyr, og prestene fikk lønn og bolig på samme måte som før, nemlig gjennom avkastning av jord som lå til kirkene. Ås kirke var hovedkirke som før, 'Nordby, Kroer og Frogn var annekskirker.

Frogn kirke hadde tilhørt Hovedøy kloster. Den hadde heller lite jordgods til utstyr og vedlikehold. Oppegård skulle betale ett kalveskinn, Holt 5 lispund salt, Klynderud 4 lispund salt, den forsvunne gården Bjørnerud ved Bakker også 4 lispund salt, tilsammen 13 lispund salt og ett kalveskinn.

I løpet av hundreåret etter reformasjonen ble det sannsynligvis satt opp en ny kirkebygning på det samme sted som den første og der den nåværende står, i Frogn. Allerede i 1661 ble denne kirken utvidet med sitteplasser i våpenhuset. Dette tyder på at menigheten har øket. I 1684 ble det reparert en sprekk mellom kor, skip og våpen hus. Grunnmuren hadde gitt etter. Dette kan tyde på at kirkens skip sto på en annenslags grunnmur enn kor og våpenhus, sannsynligvis på samme grunnmur som den første kirke. Målene for kirkens skip var ca. 10 x 8 m. Dette passer ikke dårlig med en enkel, nesten firkantet stavkirke.

Men alt klostergodset i Frogn, hva gjorde kongen med det? Ettersom årene gikk ble det selveiergods, men i første omgang hadde kongen bruk for det til avlønning for sivile og militære embetsmenn.

Den gang, som nå, var myndighetenes plikt og interesse å få skatter og avgifter av folk. Kongen bodde utenfor landets grenser, men han hadde utnevnt stedfortredere for seg i de enkelte landsdeler. Disse kongens menn het lensherrer fordi det var på kongens vegne at de var herrer i et len. Lensherren i Frogn bodde på Akershus slott og festning. Til å kreve inn skatter og avgifter hadde lensherren fogeder. Og fogden igjen hadde bondelensmannen som hjelper.

Fogden bodde i distriktet på kronens gårder som han også fikk inntekten av, skattefritt. Froen gård som allerede før 1170 var blitt klostergods etter å ha vært av kongens gårder; var nå krongods. I 1577 er gården blitt fogedgård.

Fogeden var en innflytter i distriktet, ofte en danske. Han skulle sørge for at kongen fikk det han hadde krav på, og også være med når det skulle avgjøres hva som var rett og riktig etter loven.

Innerst i Bunnefjorden lå det en gård som het Mien. Herifra gikk skatten fra Follo på skip til lensherren på Akershus. Her må det ha vært store sjøboder til mel, salt og skinn som var de vanligste skattebetalingsmidlene da.

Veien til Mien fra Ås gikk som den nå går, på den ene siden av Årungen som er motsatt den nåværende Mosseveien (fra 1870) . Fra Frogn kirke gikk det også en vei over Rommerud til Mien. Men veien inn til Akershus slott og festning var altså sjøveien, som den letteste og raskeste.

Fogdens hjelper, bondelensmannen, var av bygdas egne menn. Men han var ikke bare fogdens hjelper, han var også bygde- folkets talsmann og tillitsmann overfor fogeden og myndighetene. I 1591 ble Kristian IV hyllet i Oslo. Som representanter for bøndene i Follo fra Ås møtte Herluf Tomter, Frogn, Oluf Lauritsen Solberg, Frogn og Halvard Revhaug, Ås. Alle tre var til forskjellig tid lensmenn. Dette forteller litt om hvilken stilling en bondelensmann hadde i sin krets som den første blant likemenn.

Torbjørn Tomter er nevnt som lagrettemann i 1569. Det betyr at han var med og dømte i saker på lagmannsting. Fra de eldste tider var det bygdas egne frie menn som skulle dømme i tvister om lov og rett. Selve den lovkyndige lagmann var blitt oppnevnt av kongen siden Sverres tid. Lagrettemennene skulle avlegge forsikring for lagmannen om å dømme rett, ellers var de ikke forpliktet. på de hjemlige bygdeting fikk lagrettemennene en selvfølgelig lederstilling i kraft av erfaring og anseelse.

Loven de skulle dømme etter, var de gamle norske lover som etter 1530 var oversatt av bl.a. Oslo lagmannen Asbjørn Sæbjørnsson til et norsk som var mer forståelig for datidens nordmenn enn middelaldernorsken fra Magnus Lagabøters tid. I 1604 kom den gamle norske landsloven på dansk. I 1687 ble Christian den V. s danske lov gjort anvendbar for norske forhold og også da norsk lov.

I 1591 bad lagrettemennene om en edsvoren skriver til å skrive for seg. Dette forteller at både skrivekyndigheten og usikkerhet om hva ordene i loven nå betød, var et problem for dem. Denne svorne skriver ble raskt sorenskriveren, nemlig den mann som fikk domsmyndigheten i første instans, nemlig på flere bygdeting.

Kirkevergen var den mann som hadde samme oppgave som i katolsk tid. Han skulle sørge for at de skatter og avgifter som skulle gå til kirkens vedlikehold og utstyr, kom inn og ble brukt til det. Kristoffer Roksrud og Bjørn Mien var kirkeverger for Frogn annekst i Ås sokn ca. 1620.

I 1577 nevnes Hans Bueskytter på Vassum. Gården var krongods. Hans Bueskytter hadde gården som frigård, dvs. han betalte ikke avgift for den, fordi han gjorde tjeneste som bueskytter. Den var hans lønn, helt eller delvis.

Kamp og forsvar har vært menneskenes lodd i alle tider, og deltakelsen i krigerske handlinger var fri manns plikt uten betaling. Slik var det også nå, men nå var krigsherrene begynt å kjøpe seg soldater. De vervet soldater som slåss overalt i Europa i disse århundrer. Nye våpen, som gevær og kanoner, kom også i bruk. Det gamle bondeoppbud, da folk skulle gå "mann av huse", eksisterte fortsatt. Fra kongens synspunkt var det den feil ved "mannhusingene" at de lett gikk hjem igjen, når den danske kongen var i krig med den svenske om danske og norske områder. At bondeoppbudet kunne slåss, viste den skjebne som skotske leiesoldater fikk ved krigen i 1612 "av de bønder fra Vågå, Lesja og Lom med skarpe økser på nakke".

Hans Bueskytter på Vassum var altså en soldat som fikk lønn. Vi vet ikke mer om han. Det ligger nær å anta at han hørte til en fast besetning på Akershus, og fikk inntekten av Vassum som betaling for det.

I 1628 fikk Norge en ny hærordning. 4 gårder skulle danne en legd, og denne legden skulle underholde en soldat, enten en som gikk, en infanterist, eller en som både var til hest og som kunne brukes som infanterist, en dragon.

Antallet gårder i legden varierte med vekslende bestemmelser, men prinsippet var en hær av landets egne og underholdt av landets midler. Og som det heter i en forordning av 1705: "En soldat skal være født i legdet eller ha tjeneste der. En soldat skal aktes og æres fremfor andre unge menn og ha den øverste plass ved alle gilder og gå foran sine likemenn".

Den nærmeste økserserplass for soldater fra Frogn til kompaniøvelser var Skisjordet i Nordby. Dragonene møttes her i februar og september, fotfolket i januar og september. øvelse i større avdelinger, bataljoner foregikk i juli. Ellers foregikk øksersis i mindre avdelinger på kirkebakken etter kirketid.

Opprinnelig var det krongodsgårder som skulle brukes til soldatunderhold. Dette ville gi adskillig mindre avgifts- inntekter til kongen. Derfor ble soldatunderholdet ordnet som en ekstra forpliktelse for bøndene. Ordningen var tilfredsstillende for kongen. Den slo ut til beste for de norske bønder når kongen Pønsket på nye skattepålegg. Han måtte da alltid ta hensyn til bøndenes forpliktelse til å stille og underholde soldater. Om skattetrykket ble for stort, kunne dette virke inn på både troskap og villigheten til å stille soldater for kongen.

Offiserer måtte hentes fra Europa i første omgang. Og deres avlønning var bl.a. kronens gårder som frigårder. S. Haver var frigård for skarpretteren eller profossen ved dragonene i 1672. Han var "udøchtig" som bonde og ble jaget fra gården. Neste skarpretter var ikke bedre. Enden ble at gården ble overlatt brukeren som drev jorden og betalte avgift. I 1728 ble leilendingen Paul Rolfsen selveier.

Av frigårder for offiserer nevnes i Frogn: Huseby, Bjerke, Horgen, Tomter og Kroksrud.

På Horgen bodde det, mens gården var krongods, både offiserer og fogeder. De som drev jorden, brukerne, var ofte ansatte menn i distriktet. De opptrer både som lagrettemenn og som bøndernes representanter i skattetømmersaker. En av offiserene som bodde på Horgen, kapteinløytnant Lauritz Bonde, sto i tjenesten til han var 90 år. Sannsynligvis ville han ha stått som aktivoffiser til sin død, hvis ikke krigen mot Karl XII. hadde satt i gang en oppstramning av hærordningen. Grunnen til at oldinger fort- satt oppebar lønn som aktive befalingsmenn, var at aldersbestemmelser og pensjonsrettigheter ikke fantes. Gården og naturalhusholdningen er fortsatt det sikreste grunnlaget for det daglige brød.

Frogn i tiden etter reformasjonen og frem mot 1660 var en tid med både vekst og omvekslinger. Bygda vokste frem igjen etter Svartedauden. Nye måter å tenke på, nye måter å styre på, og ny maktfordeling innen samfunnet betød meget. Det viste seg at folket i Frogn fulgte med ettersom mulighetene var der.

KAPITTEL 10

HANDEL MED UTLANDET -DEN KATOLSKE TID -LADESTEDER, TOLLSTEDER.
HOLLENDERTID -NORSKE SJØFOLK.
TIDEN.FRAM TIL 1680.

Frogn har en lang strandlinje mot Oslofjorden og Bunnefjorden. Bunnefjorden skjærer seg inn i landet mot syd, Oslofjorden gjør det samme mot nord. Sydover fører Oslofjorden til havet og er en vei til andre land.

Det første handelsfartøy vi hører om som kan ha hatt last fra Frogn, er Hovedøybussen. En busse er et stort og bredt skip som ble brukt til å frakte varer. I 1244 kom Hovedøybussen til Lynn i Norfolk i England (siden 1537 King's Lynn). Lasten er ikke oppgitt. Men 3. juli 1307 er Hovedøybussen der med 30 hundre sperrer til en verdi av 7 pund, 10 sh, 6 deker (1 deker = 10 stk.) bukkeskinn og 4 fat smør.

Cistercienserklosteret på Hovedøya eide både jord og skog i Frogn og også utskipningsstedet Mien i Bunnefjorden. Det er kanskje da ikke så galt å anta at dette er det første vi vet om eksport fra Frogn.

En sperre er det samme som en bjelke, dvs. en rund stamme eller stokk som er flathugget på 2 eller 4 sider. Bord ble hugget av en rund stokk som ble kløyvd på midten og halvpartene igjen flathugget. Ett hundre eller storhundre var den gang 120 stk., dvs. 10 tylfter. 30 hundre sperrer er altså $120 \times 30 = 3600$ stk. bjelker som var lasten i Hovedøybussen i 1307. Og kanskje hadde trærne vokst i den samme jord som vi idag går på.

I 1590 og 1599 gikk det ett skip gjennom øresund fra "Bunnefjorden". Last, skipper eller reder er ikke oppgitt. Det antas at skipper og reder var samme person, og at skipet derfor var et "bondeskip". Det betydde at skipperen og rederen i samme person også drev handel for egen regning, eller hadde med last for andre. Han gikk i tilfelle utenom både norske og tyske kjøpmenn og by- borgere og drev slik handelen var drevet siden viking- tiden.

De eldste tollregnskapene for Follo er fra 1557-58 og 60-61. De viser at 4 skip har lastet i Bunnefjorden. Her kan det ha vært særskilt tolloppkrever, sannsynligvis på Mien.

Tollregnskapet viser ellers at i 1560 var det 30 skip, mest hollandske, som lastet i Follo, utenom de 4 i Bunnefjorden. Og det de lastet var bjelker, sperrer og bord.

Hollenderne trengte trelast både til å bygge skip av og til å bygge byer p~ i leiren og gjørmen i dette flate landet uten fjellgrunn. Skipperne fra Hindeloopen og Workum ved Zuiderzjøen nevnes stadig i tollregnskapene fra Follo.

Allerede Harald Hårfagre krevet avgift av skip som seilte til Island. De dansk-norske konger fant trelasteksporten å være en god inntektskilde. De siste norske konger var også av samme oppfatning. I 1340 ble det forbudt utenlandske menn å kjøpe trelast i

Follo uten å betale avgift til lensherren på Akershus, i dette tilfelle prosten ved Mariakirken i Oslo.

De gamle tollregnskapene er god kilde til kunnskap om eksportsteder og eksportkvantum. Men hvor pålitelige de er, vet vi ikke. Det er i hvert fall sikkert at tømmereksport med fremdrift av tømmeret til stranden var en god inntektskilde for Frognsbøndene. Hollenderne kom hit 3 til 4 ganger på sommeren. Mannskapet kjente far- vannet. Ja, ofte var det fra stedet. De skipene som seilte på småstedene ved fjorden, var mindre enn de som gikk på Oslo. Kanskje det offentliges andel av tømmer- eksporten kunne vært større?

Navn her i distriktet som forteller om skipsfart er først og fremst Skiphelle. Det betyr ganske enkelt det flate berget der skipene kan legge til. Sperrvika forteller om hva som var å få der, nemlig sperrer. Sperrvika ligger innerst i Hallangspollen. Det er plass nok til å legge fra seg tømmer der, og veien fra skogene omkring går ned til Sperrvika. så sent som i begynnelsen av dette århundret foregikk utskipning av tømmer og is derfra. Restene av Brandtebrygga rett ved Sperrvika (bygget av I.C. Brandt på Froen) er fortsatt godt synlig.

Faste handelssteder var en fordel for tolloppkrevingen. Kunne myndighetene virkelig få gjennomført at bare by- borgere hadde lov til å eksportere tømmer, så ville tollavgiftene løpe sikrere inn. Det ble nok ikke gjennomført så lenge de hollandske oppkjøpere fikk den minste anledning til å komme i kontakt med produsentene.

Osloborgerne fikk enerett eller circumferens på tømmer helt til Jeløy. Men de små ladestedene, eller laste- plassene, tok nok sitt. av handelen hele tiden. Ja, det var så livlig handel fra ladestedet Son at kongen i 1548 opphevet det som marked fordi det var "skadelig". Dette var til liten nytte, både for Hans Majestet og borgerne i Oslo. Son blomstret snart opp igjen.

I 1542 påla kongen utskrivning av båtsmenn, styrmenn og skipstømmermenn til krigsflåten. Det fantes altså folk som hadde sjøen som yrke uten å være fiskere. Og at mange av dem var fra vår kommune, er ikke tvilsomt.

Fra 1588 finnes en utrykt engelsk kilde som beskriver norske sjøfolk som høye og sterke med friskt ansikts- uttrykk. De lever lenge, er hårdføre, tåler strabaser og påkjenninger, spiser godt og drikker godt og er gode sjøfarere.

Fredrik II's forbud mot å bruke Son som lasteplass rammet nok bøndene i Follo, men var i grunnen ment å hjelpe fram en norsk borgerstand. Han forbød nemlig også å selge norskbygde skip til utlandet før etter 10 år. Dette var 1) for å verne råstoffet, skogen, og 2) skipsfart og, handel burde være forbeholdt landets egne innbyggere. Men det gikk mange, mange år før de norske sjøfolk og produsenter fikk egen flåte.

I mellomtiden blomstrer ladestedene ved fjorden. Ja, en blomstring etter den tids målestokk, for arbeidet var hardt og utbyttet oftest til et liv fra hånd til munn. Drøbak ble et slikt ladested. Årsakene til det er flere. Husvik var fra gammelt av et knutepunkt mellom land- og sjøtransport til og fra Oslo. Det foregikk saltbrenning på Løkkedal. Fra Husvik var det også fergemuligheter over fjorden til Hurum. Det var sikkert både ett eller flere vertshus med eller uten kongelig bevilling her. Og de små

husene til strandsitterne og bjelkehuggerne lå forholdsvis lunt og solrikt til på knausene opp fra stranden.

Hva som fikk Hans Majestet til å opprette tollstedet på Sand i Hurum og ikke i Drøbak, vites ikke. Antagelig var både eksport av tømmer og salt større der. Men det er lite sannsynlig at bøndene i Frogn og bjelkehuggerne i Drøbak mente at det var noe å protestere mot. Inntil 1685 solgte bøndene i Follo trelast rett til hollenderne, det samme hvor meget kongen og byborgerne var imot en slik handel.

Svartedauden og de økonomiske nedgangstider som fulgte den, satte også preg på handelen fra landet. For Frogn betydde det at handelsvarene ble fraktet på utenlandske skip, først og fremst hollandske. Men selve trafikken ga muligheter, idet en egen sjømannsstand vokste fram. Handelsmenn og redere fikk hjelp av lovene til å bygge ut næringen slik at utlendingene, de hollandske skippere og de tyske kjøpmenn, ble mindre og mindre dominerende.

For vår kommune ble det nå økonomiske oppgangstider, selvom skatter og avgifter, kriger og farsotter knuget folk ned til en ødegårdsperiode omkring 1660. Hele 17 gårder ble betegnet som ødegårder i 1661. Men fortsatt gir det varierte næringsgrunnlag i Frogn muligheter. Denne gang er det altså skogen som eksportvare som gir fremgang.

KAPITTEL 11

EMBETSMENN OG KJØPMENN -TRELASTEKSPORTEN SOM NORSK NÆRING SAGBRUKENE -DRØBAK FÅR KIRKE.

Den nye ødegårdstiden omkring 1660 med 17 ødegårder av Frogn 59 skyldsatte bruk, gikk over i en tid med gode næringsmuligheter.

I 1660 fikk tolleren i Svinesund, Mathias Biørn, kongeskjøte på Froen og 15 andre gårder i Frogn. Fredrik III ga ham dette skjøtet som takk og betaling for innsats og lån til Kongen under krigen med Sverige. Tolleren på Sand (Hurum) , Morten Lauritzen, eide bl.a. Tomter, Gislerud, Hanneborg (Haug) og Dyriløkke. Han hadde også to sager i Gloslibekken. I Frogn kirke henger en lysekroner som han forærte kirken for å bli begravet der.

I alle bekker i Frogn var det på denne tid sagbruk, eller sagmøller som det ble kalt. Det var også små bekkverkter der til å male korn på. I Solbergelven var det hele 5 sager. I Gloslibekken var det sikkert 2. I Horgenelven eller Storgrava som det heter i dag, var det både sag og kvern. Damåsen er navnet på åsen der bekken var på det trangeste. (I dag bussholdeplassen Horgenmyra) .I Årungelven som renner fra Årungen til Bunnefjorden, ble også vannkraften utnyttet. I nord hadde både Haslum og Garder sager i Haslumbekken. på Nordre og Søndre Hallangen var det både sager og bekkverkter, den siste i drift i hvertfall frem til 1802. Felles for alle disse kverner og sager var at de var avhengige av flomvannet vår og høst. Sommer og vinter var det ikke nok energi å hente der i det rennende vannet.

Andre ikke-jordbrukere som eide jord i Frogn ved siden av de to tollerne, var Karen Toller fra Christiania, enke etter general Hausman. Hun eide både S.Hallangen og Holter og drev både trelasthandel og skipsrederi. Skipet "Catharina" på 157 læster (1 læst: 2.08 registertonn) , skipper Peter Lorentzen, seilte med trelast fra England til Drøbak. I 1710 ble skipet ført i sterk storm mot svenskekysten. Det ble tatt av svensk kaper og prisedømt i Gøteborg, altså totalt tapt for Karen Toller. Ikke rart at å være eier eller medeier i skip ble kalt "å prøve den store Hazard", altså lotterispill.

Av andre skip som helt eller delvis hørte hjemme i Drøbak, nevnes "Stadt Christiania", 169 læster, med eiere 2/3 til Henrik Carlsen, 1/3 Maren salig Erich Ancher (altså enken). I 1709 var dette skipet bortfraktet til Hans Bærøe, Drøbak for fart Drøbak - Amsterdam med trelast.

I løpet av 1700-tallet frem til 1814 vokser Drøbak frem til å bli et handelssted med stor lyst til å bli by. Grunnlaget er trelasten og de Kongelige forordninger av 1687 og 1688. Den første forordning krevde at sagbruks- eller trelasthandleren måtte eie en skipspart i forhold til den tre- last som ble eksportert på skipet. I 1688 kom så forordningen om reduksjon av sagbrukene og antall skårne bord. Frogn fikk beholde 6 kvantumsager (antallet, kvantum, skårne bord var bestemt av myndighetene) , nemlig de fem sager i Solbergelven og Froen sag, antagelig i Årungelven. Mathias Biørn's enke, Dorte Meng fra trelasthandlens Fredrikshald, var da eier etter sin manns død. Solbergsagene tilhørte fortsatt for det meste bøndene ved Solbergelven og kjøpmenn i Hvitsten.

Hvorfor griper myndighetene inn i trelasthandlen på annen måte enn å ved å pålegge avgifter, her utførseltoll? For det første var det for å skaffe seg denne tollene. Med eksport- steder i hver vik og med tolloppkrevere som trelasteksportører lå ikke forholdene helt til rette for at Kongen skulle få det han hadde krav på av rikets ressurser.

For det annet ville myndighetene ved en reduksjon av trelast- eksporten også hindre avskoging og dermed bevare naturressursene. "La ikke den nålevende slekt tjene seg rik på bekostning av etterslekten" var en av begrunnelsene. Det var dessuten fare for overproduksjon av trelast og dermed synkende priser. Kongen ville også "sørge for at få profesjonelle sagbrukseiere og trelasteksportører fikk hånd om mesteparten av næringen som eksportnæring. Bøndernes og de enkelte kjøpmenns salg til utenlandske oppkjøpere direkte presset prisene ned. Det ble hevdet at nordmenn var "ut- bydende til Hollenderne Lasten ringere og ringere", dvs. de underbød hverandre til kjøperne, med det resultat at de "self ruineres". "Mengden forderver alt i Kiøbmandsskab".

Dette siste er et resonnement som ikke er ukjent til forskjellige tider. Det forteller både om et næringsliv i vekst og om en sterk stat. på denne tid het den stats- økonomiske tenkemåte merkantilismen.

I 1661 eide borgerne, dvs. embetsmenn og kjøpmenn, 7,3% av all jord i Frogn, i 1723 var andelen steget til 20%. Jord og skog var både rikdom og grunnlag for å drive handel og skipsfart.

Hvilke naturlige fordeler hadde Frogn i det næringsliv som ga inntekter den gang? Det var for det første lett adgang til sjøen, det var skog, og det var bekkesager her. Alt som den gang skapte rikdom både for den enkelte og for landet, var tilstede, nemlig råstoff, foredlingsmuligheter og lasteplasser for eksport.

Når så meget av jord og skog kom over på byborgernes hender, kan man undre seg over hvordan de som arbeidet i skogen og med jorden, altså de som hugget, saget og kjørte tømmeret, hadde det. Byborgerne kjøpte sjelden jord av dem, det var kronen de kjøpte av, eller av hverandre. Trelasthandlen ga inntekter til dem som utførte arbeidet, kanskje den sik- reste delen. Hverken stormer, sjørøvere eller svenske kapere truet huggere og kjørere i deres arbeid. Kjøpmenn og skipsredere drev ofte "den store Hazard", og konkurser var ikke sjeldne. Da gikk utestående lønn også med. I det store og det hele er det de inntekter som trelasteksporten ga til dem som var beskjeftiget direkte, nemlig Frogn-bønderne, som ga grunnlaget for å kjøpe gården, i løpet av 1700-tallet frem til 1814. Egen gård betød direkte salgsinntekt av skogen og føderåd til eieren når gården ble overdratt.

I 1750 kom det .bestemmelse om at leilendinger, altså de som drev gården for en eier, skulle ha både forkjøpsrett og rett til billig takst for gårder som Kongen eller det offentlige eide. Dette var en fordel for bønderne, men ikke for byborgere og embetsmenn, motsatt forordning av 1687 og 1688.

Drøbak fikk kirke i 1776. Den er bygget av trelasthandler og skipsreder Niels Carlsen og forært menigheten. Det er ikke bare en tilfeldighet at Drøbak fikk kirke og OSA

begynte sin selvstendighetskamp i 1776. Norske skip og deriblant mange fra Frogn seilte med trelast, det var jevnt gode tider som ble bedre i krigstid. Danmark-Norge var nøytralt, og trelasthandlen blomstret. "Den store Hazard" ga gevinster.

Fortsatt er Ås kirke hovedkirke for distriktet. Her bor også sognepresten, pastor Stoltenberg, som klager over dårlig vei til Drøbak. Han har ellers kirkene i Frogn, Nordby og Kroer å passe på i tillegg til hovedkirken i As. Nå får han også Drøbak kirke.

Fra "Den norske trelasthandels historie" gjengis følgende om Sand og Drøbak. Sand på Hurum var det opprinnelige tollsted. Det var råtnet ned alt 50-60 år før Drøbak kirke ble bygget. Skipene hadde lenge søkt havn i Drøbak som hadde bedre havneforhold enn Sand. Men navnet Sand tollsted beholdt tollstedet i Drøbak til 1814. En beretning fra 1760-årene (Magne Theiste fra General- og Commercekollegiet i København) forteller: "Drøbakkene nærer sig af at fløde Bjælker fra alle Strande i Fjorden til Drøbak, stabler dem opp, hugger dem noget bedre tilrette, stuver dem i Skibet, hvilket sidste betinges for hele Ladningen, da de tillige faar Kost om Bord". Men altså til sjøfartsstedet Sand eller Drøbak.

"DEN NORSKE SKIBSFARTS GYLDNE AAR 1780 - 1800

Det næste sted, hvor denne fremstilling stanser, er Sand. Nu heter stedet Drøbak, et smilende vakkert sted. For fire menneskealder siden var Sand et viktig sted for dem som søkte at faa utskibet sin trællast uten selv at ville leie skib. I 1795 var der tolv fartøier, i alt 1243 ½ læst, hjemmehørende av disse var bare et fartøi under 50 kommercelæster, syv var over 100 læster. Det er nødvendig at dvæle et øieblik her. Bare et var bygget i Finland, et i Holland og et i Danmark, alle de andre i Norge, og det alle de som var over 100 læster. Sands skib for viden om: til England, Holland, Frankrike og Spanien. Hundrede aar før hadde ogsaa mange av Kristiania borgeres skib ligget i Drøbak i vinterleie og var saa tidlig om vaaren gaat fulldastede med tunge og lange bjelker til Holland. Nu, i 1795, gik Sands skib, der var otte fuldriggere der, fra andre steder, befragtet vel mest av Kristiania trælasthanlere. I aar 1800 kommer der opplysninger som synes at rokke ved den antagelse at de forskjellige toldbøker skulde være oppgjort efter samme principper. Tre av Drøbaks skippere bodde i Arendal, en i Moss, resten i Drøbak. Syv skib var oplagt i Arendal, et i Fredrikstad, fem i Drøbak. Et i Slæben, et var paa fragt i Middelhavet, et av de mindste, galeasen Enigheden, 31 ½ kommercelæst, ført av eieren Henrik Parr. Den galeas var av ukjent alder, bygget i Eckernførde. Skipper Abraham Gundersen førte og eide den chalup De tvende Brødre, bygget i Drøbak for seksten aar siden. Jacob Fuglesang eide en hukkert, bygget i Holland, med ukjent alder, 53 læster. Et skib, 3 aar gammelt, paa 82 ½ læst av fransk bygning var ført av Abraham B. Samuelsen, og en chalup, bygget i Drøbak i 1791 var ført av Henrik Samuelsen. De 10 andre skib tilhørte Niels Carlsen og Sønn. Dette maa ha været det mest utprægede skibsrederhus noget sted i Norge den tid hadde. Det eide 1348 ½ kommercelæst. Og desuten var det interessert i skib fra andre steder, uten at det nu er mulig at se for hvor meget. De andre i Sand hadde i alt 197 ½ kommercelæst. I alt var der i aar 1800 her femten fartøier paa tilsammen 1546 kommercelæster. De fleste av Carlsens skib var bygget i Arendal og paa Sørlandet ellers, gamle og nye, et fra 1749, et fra 1800. Bare et var engelsk og et finsk bygget. En brig var bygget i Larvik for tyve aar siden, alle de andre som firmaet eide var fuldriggere. Sands skibsflaate beskæftiget forutden førerne 13 styrmænd, 127 matroser og 24 skibsgutter. Der var

da stort liv og folksomt i Sand om vinteren i disse lyse aar. Og saa skulde det
altsammen bare vare nogen korte og faa aar endnu".

KAPITTEL 12

SKATTEN, TØMMER OG PARYKKER. KRIGEN DRAR FORBI I
1716. VEIER OG VERTSHUS. SORENSKRIVER BEHMANS
BERETNING FRA 1743.

Middelalderens skattesystem bygget på naturalhusholdningen. Skatten ble betalt med korn, smør, salt og fisk, skinn og huder, altså direkte i forbruksvarer. Men myndighetene trengte også annet til sin virksomhet. Nye skattekilder dukket stadig opp. Utførselstoll på tømmer er allerede nevnt.

Men selve tømmeret var også en tid gangbar skatt i kongens kasse. Flere ganger var bønder fra Frogn på herredagen (en domstol av stattholder, kansler, adelsmenn, lagmenn. Kunne ved siden av dommer også gi forordninger med lovs kraft, (fra 1539). En bestemmelse av herredagen kalles en recess.) Herredagen ble holdt i Oslo (fra 1624 Christiania), og i 1587 førte Lauritz Horgen ordet for de 35 bøndene fra Follo som fogden hadde anklaget for å ha levert for lite av pålagt tømmer. Lauritz forklarte at grunnen til at de ikke hadde levert furutrær av den oppgitte dimensjon, var at så svære furutrær ikke lenger fantes i Follo. I stedet tilbød han penger direkte. Dette ble avslått av myndighetene. Tømmeret skulle kanskje til kongens sager eller til skips- eller husbygging, og da passet ikke kontant betaling i den planlagte drift.

I 1711 betalte sorenskriverenken på Berg en skatt på 6 riksdaler av "Fondanger", dvs. høyt oppbygget hodepynt av kniplinger og båndsløyfer, 4 riksdaler for en karjol til å kjøre til kirke med, videre skatt av 14 par sko. Den nye sorenskriveren betalte 3 riksdaler for sin parykk. Ordtaket "Det koster å være kar", kan passende anvendes her.

I tillegg til skatter og avgifter, plikt til underhold og utrustning av soldater hadde bøndene også skyssplikt. Den gikk ut på at bøndene skulle sørge for fri skyss til kongens verdslige og geistlige tjenere, adelsmenn og deres tjenere. Dette var ofte den reneste plage. Klagene over systemet var mange. Bøter var resultatet hvis ikke skyssplikten ble overholdt. Tollef på Haver fikk i 1630 en bot på en daler for ikke å ha skyttet lensherren på Akershus, Mogens Gyldenstjerne. Det samme gjaldt Aslak på Garder som i 1667 ikke kjørte "Hans Excellence til Slottet".

Den første selveieren på Skorkeberg (fra 1726) ble i 1706 bøtelagt sammen med Einar Haver for ikke å ha kjørt takspon til kongens gård Skoftestad. Kjøring av kalk og sten til Vinger (Kongsvinger) var heller ikke populært blant Frognsbøndene. Det fremgår av bøter ilagt for skyssforsømmelser i 1682. "Bøndene ble strengeligen advaret" heter det også.

Årene fra 1709 til 1720 er i rikshistorien historien om krigen med den svenske konge Karl XII. I Frogns historie er det historien om en kanonkule i åkeren på Sønstedal, et nedbrent hus på Haslum, og tradisjoner om hvor den vidfarne Svenskekongen hvilte her i bygda.

Soldatene fra vår kommune som i 1709 dro i krig for å gjen- erobre Båhuslen, vet vi lite om. Uniformen til Akershusiske regiment var lysegrå eller hvitgrå med grønne

oppslag. Dragonene herifra hørte til Følckersamb's dragonregiment (senere von Øtken). De hadde blå uniformer med hvitt underfor og oppslag. Regimentet ble kalt Det blå dragonregiment. Den enkeltes navn og hva det hendte dem, er ukjent i dag. Fra Ås kjenner vi von Øtkens Livkarl, Dragonvaktmester Engelbreth Jacob Smebøl som senere ble skysskaffer og gjestgiver på Skyssjordet i Nordby. I hans gravsang heter det at han hadde "med et stridbart Mod lukt øyne paa en Mand, Som av Kong Carl var sat høyt i Ære-Stand". Ja, von Øtkens Livkarl vekslet kuler med en svensk oberst "saa at den Oberst fik igiennem baaret Huuler". Von Øtkens dragoner var med ved Norderhov, så det er sannsynlig at dragoner fra Frogn også var med der.

Akershusiske Regiment fikk god attest ved mønstringene før krigen. Det var "udi Exercicien saavel som Munderingen fuldkommen perfect". Brigader Følckersamb var kjent fra tidligere feider med svenskene og for sitt gemytt. "Munter i omgang", sa presten Wilse i Spydeberg. Hans overordnede brukte uttrykk som "skjelle og smelle" om hans uttrykksmåter.

Den 20. mars 1716 marsjerte Karl XII selv fra Hølen over Ås prestegård til Vinterbro. Her dro han ned på Bunnefjorden og derifra isen til Oslo. Karl XII ble der så lenge beleiringen varte, men svenske avdelinger gjorde flere utfall bl.a. til Nesodden. Det er fra et slikt utfall at gårdene nord i Frogn har fått sine tradisjoner om Karl XII.

Det er bevart meget skriftlig materiale om forberedelsen til denne 11-årskrigen. Arbeidet med proviantforsyningen er meget opplysende om kostholdet på den tid. Transporten av provianten på lå bøndene, og klagene over skyssplikten for det offentlige var mer tallrik enn før og med særlig god grunn. Meget av kornet til brødet, rug, bygg, havre, måtte importeres fra Danmark. Maling og baking og lagring var problemfylte operasjoner.

Det som imidlertid var av de største problemer, var at de norske soldatene fikk magesyke og ble "svake" av rugbrød med surdeig. De var vant til hardbrød, flatbrød, av bygg eller havre og vann. Det tok sin tid innen de ble vant med surdeigbrødet. Brødet ble lagret som hardt brød. Det harde brødet var også stridsprovianten, for det ble delt ut sammen med skarpe skudd. Men de norske magers reaksjon på surdeigsbrødet av rug forteller at både kornsorten og bakemåten var uvant her i landet, og at flatbrødet var den vanlige brødmaten.

De reisende av stand og stilling skulle altså ha fri reise på vertshusene, kroene og herbergene måtte de betale for seg som andre. Og slike bevertningssteder var det nok en del av i århundrenes løp i Frogn. Den store gjennomgangstrafikken gikk gjennom Ås, over kirken og Korsegården, men Husvik og senere Drøbak var viktig for trafikken sjøveien. Hva det fantes av vertshus innerst i Bunnefjorden, vet vi ikke. Men at det var et vertshus i Stranda, innerst i Bunnefjorden rett overfor Mien, er sannsynlig. Brukeren av Horgen i 1665, Jens Matsen, fikk gjestgiverbevilling i 1665. Men mannen i Froens "Qvernhus", Peder Sivertsen, sannsynligvis mølleren, drev kro. Mannen på Horgen klaget til myndigheten over det. Det var sikkert større trafikk i Froen mølle der veien fra Ås kirke til Bunnefjorden gikk forbi, enn ved Horgen som lå et stykke fra veien mellom Ås og Frogn kirke. Denne veien gikk videre også til Mien innerst i Bunnefjorden, der den møtte veien fra Ås kirke, på østsiden av Årungen, Froen mølle over Nymølleåsen og ned til fjorden.

2. april 1710 bestemte myndighetene at det skulle være ferge- sted i Drøbak, dette av hensyn til trosskipstransporter over fjorden. 2 ferger skulle bygges, dessuten skulle det være en, robåt og en fast ansatt fergemann, alt i første omgang bare av militære hensyn.

Nå hadde det vært offentlig fergested i Drøbak før den tid. I 1690-94 var det en liknende ordning. Trafikk over fjorden til Hurum hadde det nok vært bestandig. I 1656 fikk Ove Jørgensen enerett eller privilegium på å drive vertshus på Drøbak som var en eiendom under Holter. De følgende eiere av Holter drev etterhvert både fergetrafikken og gjestgivervirksomheten. Her nevnes brødrene Ulrik og Fredrik Matsen. Sannsynligvis er det Fredrik Matsen som bygde det som sener er Skrivergården.

Ellers er det kjent at på øyene i Oslofjorden, Bergholmen og Kaholmene var det både servering og "øl-tapperie" for reisende. Ja, det finnes en beretning om at det muligens ikke var fritt for smugleri i fjorden, bl.a. av vin og brennevin i tønnevis. Men selvsagt kunne denslags tønner flyte i land av seg selv.

Sorenskriver Behman som bodde på Berg gård, er kjent for sin innberetning av 1743 til generalmajor og stiftbefalingsmann .von Rappe. Stiftbefalingsmannen hadde sendt ut 43 spørsmål til sorenskriverne om alt i embetsdistriktet, fra grenser og beskrivelse til lokale ord og uttrykk. Behman svarer for Follo fogderi og sorenskriveri. På post 18, om innvånere i Follo, deres karakter og antall, svarer Behman at i 1742 døde det 504 og ble født 159. (I Ås med Frogn er tallene i kirkebøker henholdsvis 167 og 83.) Dødsårsaken for de fleste var sult, for 1742 var et stort hungår.

Ifølge andre hadde kornet slått dårlig til i flere år etter hverandre. I 1742 ble jorden sent bekvem til såing, det var kaldt og regnfullt. Nattefrosten tok det umodne kornet alle- rede i juli-august. I tillegg kom det mark (insektlarver) som åt opp det som var igjen av avlingen. Folk døde av sykdom og sult. De forsøkte å leve av gress og bark, men døden gjorde svære innhugg i en underernært og sultende befolkning.

I

Tilbake til sorenskriver Behmans beskrivelse av Follougs Indvaanere: "Indvaanerne på Folloug ere i Almindelighed begavede med gode Naturens Gaver, haver een Reen Hjerne, hurtig Begreb og sund Forstand at dømmme om een Tings Egenskab: men som Kjøb- og Ladestæderne ere i Nærheden, saa gaaer det med dem, som alle andre Bønder i liige Tilfælde, at mange ere afviigne fra deres gamle norske Forfædres ærlige og tarvelige Levemaade, og derimod hengiven til Underfundighed, samt til vellystigt Levnet, deels i Mad, deels i Klæde-Dragt og deels i Mad, Drick, Dobbelt og Løsaktighed etc." " Stiftamtmannens spørsmål gjaldt både Follo-fogderiets grenser, geografiske forhold som fjell, sjøer, øyer, klimatiske forhold, næringsveier, fornminner, husdyr, eventuelle mineraler for gruvedrift, og særegne dialektord og egennavn.

Sentraladministrasjonen, her stiftamtmanden og kanselliene i København (i dag fylkesmannen, direktoratene og departementene) ville ha god oversikt og "godt grunnlag for sine avgjørelser og bestemmelser. Området for det eneveldige kongedømme i tvillingrikene var alt som skulle skje der, enten det gjaldt skog- og jordbruk, fiske, handel eller antall retter på innvånerens festbord.

Hunger år var fortsatt en katastrofe selvom befolkningen nå tok seg forholdsvis raskt opp igjen. Menneskene hadde etterhvert fått både hjelpemidler og et bedre organisert samfunn i kampen for å fravriste naturen til livets opphold for en sakte voksende befolkning.

Naturalhusholdningen er på vei ut. Pengehusholdningen gir større muligheter til variasjon både i måten å angripe natur- ressursene på og få utbytte av dem. Jord- og skogbrukeren kunne selge sine produkter for penger og bruke dette byttemidlet til å kjøpe hva han trengte. Som eksempel nevnes det helt nødvendige saltet. Før kokte man inn sjøvann og brukte ved rett fra egen skog til det. Etterhvert gikk man over til å selge skogsproduktene og kjøpe salt fra Frankrike. For, for å koke ett skippund salt av sjø- vannet i Frogn ble det brukt ved for mer enn det kostet å kjøpe to skippund fransk (altså importert) salt.

KAPITTEL 13

1814

MOT KRIGSTIDER - LITT ROMANTIKK OG KJÆRLIGHET -
KRIGSDELTAKERE - CHRISTIAN FREDRIKS BESØK -
REPRESENTANTER TIL VALGET AV EIDSVOLLSMENN.

Trelasteksporten ga gode inntekter til både Norge og Danmark i tiden frem mot 1814. Norske kjøpmenn klaget over mangel på forståelse for krav om bank og universitet. I vårt distrikt forteller gårdkjøp og sammensetning av befolkningen i Drøbak om gode tider.

I året 1801 bodde det 1091 mennesker i ladestedet Drøbak, 494 menn og 597 kvinner (barn her medregnet) .16 menn og 60 kvinner betegnes som almisselemmer, dvs. de levde av hva det lille samfunnet kunne gi dem. Det var hele 28 mannlige og 17 kvinnelige personer som tilhørte gruppen embetsmenn. "De Søfarende" talte 154 menn med 179 kvinnelige pårørende. 1 offiser og 4 soldater bodde i Drøbak. Det totale antall tjenestefolk var 25 menn og 83 kvinner. Gruppen kjøpmenn og kremmere bestod av 34 menn og 45 kvinner. Interessant er at Caspar Gad (32 år) er skolelærer for "et her på Stedet opprettet institutt". Hans kone heter Fridricha Lovise Stochfleth. De har to tjenestepiker og 4 unge mannlige elever, 17 år, 11 år, 11 år og 10 år, i pensjon. Sannsynligvis var det flere elever ved "instituttet", for skolelærer Gad underviste sikkert flere enn "de udenbys Børn som ere i Pension i Huset". Hvor "instituttet" var, kan en bare gjette på, men det er ikke usannsynlig at det var det hus som kirkebyggeren Niels Carlsen forærte til skole for stedet, nemlig det som inntil for få år siden var Drøbak Apotek, rett over gaten fra Drøbak Hospital.

Berg gård i Frogn ble i 1792 kjøpt av kjøpmann Jens Larsen fra Christiania. Han var en krambod-svenn som hadde giftet seg med enken etter kjøpmannen han var ansatt hos. Denne enken hadde en niese som er kjent for sine livserindringer fra denne tid, Conradine Hansteen, senere Dunker. Som 14-åring var den gløgge Conradine sammen med sin mor og bror på sommerbesøk på Berg da Jens Larsen eide gården. Det var hennes første reise lengre enn til Lysaker.

Hun beskriver Jens Larsen som en "godlidendes mann" som kan lese og skrive. Da han giftet seg med kjøpmannsenken, tok han sine gamle foreldre ut av fattighuset og hjem til seg i kjøpmannsgården.

Den sommer Conradine Dunker skriver om fra Berg, bodde hele familien der. Da var det også en annen kvinnelig slektning der, en søster av presten i Vestby, og en ung fløyte-spillende herr Petersen fra Flensburg. Han kunne også synge og sang i tidens stil til jomfruen fra Vestby: "Skjelmske Pige, see på mig, uden Skulen, uden Svig! Aabent Hjerte, aabent Øie. Jeg vil spørge, svar mig nøie: Uden Skulen, uden Svig: Skjelmske Pige, see på mig".

Endskapen ble imidlertid at prestens søster giftet seg med en etablert kjøpmann. Det er handelsstanden som står seg best og sikrest økonomisk, i hvert fall akkurat nå. Den sommeren på Berg gård gir i Conradine Dunkers erindringer et glimt av de forholdsvis velstående liv på denne tid, men også et glimt fra et praktisk innstilt

samfunn der penger og dyktighet telte. Ekteskapet var livberging for kvinnen og en nødvendig forutsetning for mannen.

En annen gård i Frogn som i sitt navn bærer minnet om en mer romantisk og på sin måte mykere tid enn vår, er Haneborg. Den hadde både vært selveiergods, klostergods, underbruk under og tilhørt toller Morten Lauritzens eiendommer. I 1811 kjøper trelasthandler Andreas Bugge i Drøbak den. Han bytter ut navnet Hauger med Hanneborg til minne om en elsket hustru, Johanne Cathrine.

Omtrent på samme tid satt en ung sorenskriver, enkemannen Christian Magnus Falsen på Vollebakk i Ås og skrev frierbrev til enken etter kjøpmann Brede Plade Stoltenberg i Drøbak. Stoltenbergs kjøpmannsgård i Drøbak kan være den nåværende biblioteksbygning ved Drøbak torg. Etter tradisjonen skal Falsen ha skrevet et utkast til Grunnloven der. Det kan være riktig, og det kan passe med ekteskap med Stoltenbergs enke. Stoltenbergsløkka er fortsatt navnet på den eiendommen der Rommeruds slakteri lå. At Stoltenbergsløkke lå der, peker også i retning av at Stoltenbergs kjøpmannsgård er det nåværende bibliotek. (En løkke var et jordstykke der de som bodde i bygårder, hadde hestene og kuene sine på beite, eller høstet fór til dem. Hesten var nødvendig trekraft til daglig transport av folk og varer, kuene ga melk og melkeprodukter til husholdningen).

Årene frem mot 1814 i norsk historie er mer enn travelt dagligliv med mer eller mindre romantiske kjærlighetshistorier i de lokale miljøer. Tiden var både optimistisk og romantisk. Det var tro på økonomisk vekst og fremgang. Det kan vi se av de foreninger som ble stiftet, for å forbedre jordbruket. Her i vårt fylke het foreningen "Agershus Patriotiske Selskab" som ble stiftet i 1776, og den første formann var lagmann Hans Colbjørnsen, svigersønn av kjøpmann Christen Carlsen, Drøbak (bror av kirkebyggeren Niels Carlsen). Hans slektning Hermana Colbjørnsen fra Stemsrud i Grue bodde på Froen og var gift med Peder Schøyen senior.

Men la oss se litt på sorenskriver Falsens frierbrev til madam Stoltenberg. Det er kanskje mer preget av ønsket om å få et menneske til nytte og hygge i huset, skjønt tonen er så ærbødig at madammen kunne føle seg som en dronning, tilbedt av en ridder i skinnende rustning. (Her følger brevet i avskrift)

"Christian Magnus Falsens frierbrev til Madame Stoltenberg.

Wollebæk den 18de Jan. 1811

I det jeg vover aa tilskrive Dem kjæreste Madame Stoltenberg disse linjer, har jeg den sikre overbevisning at De, under enhver omstændighed, blot anser samme som udbrudet af mit hjertens inderste følelser. Hvad jeg ved min kones død ifjor har tabt, er Dem saa bekjendt, at jeg ikke behøver at give Dem nogen fortælling om min stilling siden dette tidspunkt. Som embedsmand, som fader, især som den der har faaet smag paa huslig lykke, kan jeg ikke leve uden at være forened med en kone, og ikke være lykkelig uden at være forened med en kone jeg elsker. Uden at ville fornærme nogen anden, saa er der, blandt de fruetimmer som jeg kjender, ingen som jeg kunde ønske at forene min skjæbne med, ingen som jeg tror kunde erstatte mig mit tab, uden Dem. Den høiest mulige agtelse, som jeg altid har baaret, og altid vil bære for Dem, maa være Dem borgen for at alle

mine følelser stedse skulle være Dem opoffrede, og dersom det står i det ene menneskets magt at gjøre det andet lykkelig, saa skal De blive det.

Af min vens, capitaine Parr's ytringer har jeg grund til at haabe, at jeg ikke er Dem aldeles ligegyldig. Jeg vover derfor som redelig mand, at tilbyde Dem min haand og mit hjerte, og tør derhos forsikre Dem, at ligesom jeg, hvis jeg er lykkelig nok til at erholde Deres samtykke, i Dem haaber at finde en om veninde for mig selv, og en kjærlig moder for min søn, saaledes skal De ogsaa i mig stedse finde en tro og hengiven ven, og Deres børnen omhyggelig fader. Jeg forbliver under alle omstændigheder Deres aldeles hengivne og opoffrende ven.

C. M. Faldsen "

Men Christian Magnus Falsen skrev ikke bare kjærlighetsbrev og juridiske dokumenter. Han var ogsaa interessert i jordbruk og næringsveienes fremgang. Han skriver og ber om råd mot ulveplagen i sitt distrikt. "...at erholde oplysning om de sikreste Midler til at faa utryddet Ulve, der nu i de sidste Aar have saaledes taget Overhaand, at næsten ingen har været fri for deres Besøg". Altså, ulvehyl var vanlig i vinternatten i Frogn den gang, og ulven kunne påtreffes i skog og mark. Ja, historien forteller at så sent som i 1850-årene besøkte ulveflokkene uthuset i Årungstua og trakk ut julegrisen som ble ulvematt istedetfor julemat en knitrende kald desembernatt med blank is på Årunge og kald, skinnende måne.

Fra en blomstrende økonomisk oppgangstid gikk tiden over til å bli ogsaa økonomiske ulvetider. Dønningene fra krigene i Europa hadde nådd vår kommune allerede ved århundreskifte, i 1801. Da sto slaget på Københavns red, og den 21-årige Andreas Baltzersen fra Drøbak ombord på blokkskipet "Prøvesteen" fikk en tresplint i høyre arm. Armen ble amputert med en glødende kniv. Baltzersen ble senere reserveløs på sitt hjemsted. Slaget på Københavns red var en kamp mot engelsk overfall, og Baltzersen behold i resten av sitt liv et glødende hat mot alt engelsk. Han var en stor, kraftig mann som ofte gikk fra Christiania når han hadde loaset.

En annen veteran som ikke var så god til bens, var los Niels Hansen (1791- 1867). Han fikk en kule i kneet da linjeskipet "Christian Fredrik" ble nedkjempet ved Sjællands odde i 1808 av to engelske krigsskip. Benet ble siden "krumt som et kariolhjul".

Ole Hansen Oppegård, f. 1788, døde som krigsfange i England, i "prisonen" , under krigen 1807 -1814. Sven Østensen Klommestein som nylig hadde overtatt Ekeberg, døde av sykdom i felttoget i Spydeberg i 1808. Han var kjent for og ble gjenkjent under likkledet på sine store fotblader. Heldigere var den 14-årige jomfru Carlsen fra Drøbak som var ombord på et skip som ble oppbrakt av engelske krigsskip i Skagerrak. Hun ble sendt hjem med en sypose som gave fra de engelske offiserer.

Krigsårene 1807 – 1814 var barkebrødstider og hungerår i Norge. Riktignok regnet man med at hvert tredje år var et uår, så sulten var ikke ukjent. Men det hadde alltid vært mulig med import av korn fra Danmark. Nå blokkerte England skipsfarten mellom Norge og Danmark. Jordbruket i Akershus er blitt betegnet som svakt i denne tid fordi hesteholdet var uforholdsmessig stort p.g.a. kjøringen av tømmer. Dessuten var det for lite havneganger til å drive storfeholdet slik det ble drevet den gang da melkeproduktene ble produsert på sommerbeite. Vinterforingen var en

sulte-foring for å få med seg flest krøtterliv vinteren over til en ny sommers produksjon. Vi vet ikke om dette også er typisk for Frogn. Men en kan vel anta at enkelte gårder la vekt på kornproduksjon. Et kornmagasin ble opprettet i 1812 uten at det er mulig å si hvor det var. Dessuten var det fisk i fjorden og vilt i skogen. Christen Praëm som reiste i Norge for å beskrive de økonomiske forhold, skriver om Drøbak 1806 at "det var en velhavende liden By". Han kaller de andre ladesteder, Hølen og Son, for "Smug-huller", dvs. smuglerreder. Dette siste kunne nok være en fordel i disse hårde krigstider, og en kan kanskje håpe at Praëm tok feil av vår kommune i så måte.

Allerede i september 1807 reiste kapteinløytnant Fasting til Drøbak for å undersøke hva slags forsvars-anlegg som var nødvendig her. Han foreslår 50 kanoner. Det var det nok ikke mulig å skaffe. Kommandørkaptein Sneedorff som hadde ansvaret for sjøforsvaret overfor prins Christian August, foreslår 6 kanoner, og ellers stole på at kanonbåter kan forsvare det brede innløp, og at bommer kan være nok over de smale innløp.

Den optiske telegraf var et telekommunikasjonsmiddel som benyttet seg av speilblink fra høyde til høyde. Fra Fredrikstad gikk en optisk telegraflinje til Akershus over både Svelvik og Ildjernet med sidelinje til Drøbak over Hurum.

Den 18. juni 1814 fikk Drøbak besøk av den nyvalgte konge på Eidsvoll, nemlig Christian Fredrik (fetter av danskekongen Fredrik VI). Han kom ridende fra Ås over Haver etter en inspeksjonsrunde i Østfold. Han tok inn hos kaptein Angel, sannsynligvis på Ullerud (det bodde også en kaptein Angel på N. Sogsti). Her måtte han vente litt til æresporten i Drøbak var ferdig reist. (Det var først kvelden før at Drøbaks innvånere hadde fått beskjed om dette celebre besøk). Unge piker strødde blomster for hans føtter, og fru Christiane Parr rakte ham en ekekrans. Ekeløv er seierens symbol, og eketrær vokser fortsatt her. Seieren for Christian Fredrik fulgte imidlertid ikke med denne ekekransen. Han var så på en inspeksjonstur til Kaholmene "...hvor man holder på at bygge et Batteri som sammen med Kystbatteriene skal vanskeliggjøre gjennomfarten. Dette sted er nøklen til Christianiafjorden".

Christian Fredriks innsats som kriger er hardt bedømt, men sansen for strategi, altså for hvilke punkter er viktige i et felttog, kan ingen fradømme ham.

Etter å ha spist aftens på Ullerud dro han om natten sjøveien til Bygdøy, der han kom kl. 6 om morgenen.

Denne dagen i Christian Fredriks liv startet om morgenen på Askim hos pastor Hjort. Her gjennomgikk han spesialkartene og planene for forsvaret av Østfold og inisperte arbeidet med befestningene ved Langenes, der de siste skudd i felttoget kom til å falle. Han gikk over pontongbroen ved Onstadsund som var den eneste de norske militære hadde utstyr til å bygge over Glomma, og rekognoserte i distrikter på den andre siden. Så steg han til hest og red over Kråkstad til Ås og Drøbak. Neste morgen var han altså på Bygdøy. Fysisk sett må denne mannen hatt krefter til mer enn å danse og holde vakre taler.

Den del av de politiske hendelser i 1814 som alle nordmenn (ikke kvinner) var kalte til å delta i, var edsavleggelsen for forsvar av fedrelandet og valg av menn til å velge Eidsvollsmenn. Den 25. februar var dagen i landets kirker. Menigheten møtte i Ås hovedkirke der sokneprest Lange forrettet, og svor å våge blod og liv for fedrelandet. Sorenskriver Falsen og bonde Baltzer Hoelstad ble valgt til å møtes med de andre fra Akershus for å velge utsendinger til Riksforsamlingen den 10. april.

På Riksforsamlingen møtte fra "Aggershus Amt": Peder Anker, Christian Magnus Falsen, Christian Kollerud.

De som skrev under protokollen i Ås kirke den 25. februar, var: losoldermann Abraham Samuelsen (1764–1848), tollbetjent Lønseth, seksjonssjefene Johan M. Burchardt og J. Nordbye, borgerne N. Heiss, Sven Hansen og Andreas Bugge. Bonde Svend Haver (1757-1829) er den eneste fra Frogn, de øvrige bønder er fra Ås.